

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Інформаційний бюлетень

з проблем діяльності підрозділів
Національної поліції

Львів
2019

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 29 травня 2019 року № 10)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О. М. Балинська, доктор юридичних наук, професор (*голова редколегії*);
Ю. С. Назар, кандидат юридичних наук, професор (*заступник голови редколегії*); **Л. В. Павлик**, кандидат юридичних наук (*відповідальний секретар*).

Члени редколегії: **О. В. Авраменко**, кандидат юридичних наук, доцент;
І. І. Сидорук, кандидат юридичних наук; **С. С. Гнатюк**, кандидат юридичних наук, доцент; **І. В. Красницький**, кандидат юридичних наук, доцент;
З. Р. Кісіль, доктор юридичних наук, професор; **І. О. Ревак**, доктор економічних наук, доцент; **Д. Є. Забзалюк**, кандидат історичних наук, доцент;
В. С. Бліхар, доктор філософських наук, професор; **І. Ю. Сковронська**, кандидат філологічних наук, доцент; **І. Б. Стахура**, кандидат юридичних наук, доцент; **І. Я. Петрик**; **О. В. Сорокач**, кандидат юридичних наук;
В. В. Франчук, кандидат юридичних наук; **О. М. Капітанець**.

Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів
І-74 Національної поліції / гол. ред. О. М. Балинська. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 108 с.

Висвітлено сучасний стан окремих проблем з актуальних питань правотворчої та правозастосовної практики, діяльності підрозділів Національної поліції, їх співпраці з громадськістю, органами влади та самоврядування, забезпечення економічної безпеки, психологічного супроводу діяльності практичних підрозділів, підготовки висококваліфікованих фахівців, а також порівняння цих сфер з аналогічним середовищем зарубіжних країн тощо.

Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.
Опубліковано в авторській редакції.

УДК 351.74

Зміст

Вступ.....	5
Положення про Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції.....	7
Тополевський Р. Б., Марковський В. Я., Гранківський Р. Г. Особливості правового регулювання мирних зібрань в Україні.....	10
Луцик В. В. Особливості діяльності слідчих під час розслідування виборчих злочинів (частина перша).....	21
Бардин Н. М., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц., Пряхіна Н. О. Розвиток комунікативної компетентності працівників оперативних підрозділів.....	30
Хатнюк Ю. А., Середа В. В. Організаційно-правові основи діяльності підрозділів Національної поліції України, що здійснюють аналітичну роботу.....	39
Кісіль З. Р. Щодо порядку організації психологічного супроводження, медико-психологічної реабілітації та адаптації персоналу правоохоронних органів, військових формувань МВС України.....	52
Вовк М. З. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої незаконним рішенням органу, що здійснює оперативно- розшукову діяльність, органу досудового слідства, прокуратури або суду.....	59
Гамалюк Б. М., Адам В. М. Особливості розслідування порушень, встановлених законодавством вимог пожежної безпеки суб'єктами господарювання, згідно зі ст. 270 Кримінального кодексу України.....	67
Резолюція науково-практичного семінару «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ» 23 березня 2018 року.....	77

Резолюція Всеукраїнської науково-практичної конференції «УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ» <i>01 червня 2018 року</i>	80
Резолюція науково-практичного семінару «ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ» <i>08 червня 2018 року</i>	85
Резолюція науково-практичного семінару «ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ: СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ», <i>28 вересня 2018 року</i>	89
Резолюція науково-практичного семінару «РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА» <i>05 жовтня 2018 року</i>	91
Резолюція Міжнародної науково-практичної конференції «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ» <i>09 листопада 2018 року</i>	93
Резолюція «круглого столу» «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕКОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПОЛІЦІЄЮ І НАСЕЛЕННЯМ В СОЦІУМІ» <i>22 листопада 2018 року</i>	96
Рекомендації регіонального «круглого столу» «СПІВПРАЦЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІЗ ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ У РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ» <i>03 грудня 2018 року</i>	98
Резолюція регіональної науково-практичної конференції «ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ» <i>14 грудня 2018 року</i>	101
Резолюція науково-практичної конференції «ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРАВООХОРОННИМИ СТРУКТУРАМИ УКРАЇНИ ТА ВНЗ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ» <i>21 грудня 2018 року</i>	105

Вступ

Львівський державний університет внутрішніх справ започатковує нове науково-практичне видання – Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції.

Потреба у створенні такого видання обумовлена зростанням актуальності проблем діяльності поліції в Україні та, відповідно, необхідністю пошуку можливостей їх вирішення.

Уже тривалий час університет є провідним у західному регіоні України освітнім закладом, де проходять фахову підготовку майбутні слідчі, працівники оперативних підрозділів кримінальної та превентивної поліції, а також первинну професійну підготовку, післядипломну підготовку, підвищення кваліфікації, заочне і дистанційне навчання працівники інших служб Національної поліції, центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій. Відтак було прийняте рішення – для комплексного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу упорядкувати збірник матеріалів прикладного характеру, які би давали вичерпні кваліфіковані відповіді на конкретні питання практичної діяльності та сприяли підвищенню якості й удосконаленню механізму підготовки правоохоронців і правників.

Для виконання такого завдання були розроблені установчі документи (зокрема, цей випуск містить Положення про Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції), створена редакційна колегія для відбору необхідних матеріалів, сформовані авторські колективи, до складу яких увійшли науково-педагогічні працівники ЛьвДУВС і практичні працівники Головного управління Національної поліції у Львівській області.

У першому випуску Інформаційного бюлетеня охоплено питання правового регулювання мирних зібрань, розслідування виборчих злочинів, комунікативної компетентності працівників оперативних підрозділів, аналітичної роботи та організації психологічного супроводження й адаптації персоналу правоохоронних органів і військових формувань МВС тощо.

Тут також містяться резолюції низки науково-практичних заходів, що відбулися в університеті протягом минулого року, але які не втратили актуальності й нині. Вони не тільки окреслюють проблемні аспекти діяльності, а й пропонують рішення та рекомендації, скажімо, щодо визначення стратегічних аспектів системності реформування правоохоронних органів на засадах комплексного підходу управлінської діяльності, подальшого розвитку системи інформаційно-управлінського забезпечення Національної поліції, можливості протидіяти руйнації системи правового регулювання суспільних відносин в Україні, ініціювання вагомих змін до законодавства з питань запобігання корупції, подальшої трансформації та модернізації системи правоохоронних органів у сфері налагодження й підтримки конструктивних відносин із населенням та інше.

Сподіваємося, що запропоноване видання стане корисним у професійному становленні нової генерації українських правників та правоохоронців.

Положення

про Інформаційний бюлетень

з проблем діяльності підрозділів Національної поліції

1. Загальні положення

1.1. Це Положення регламентує підготовку та випуск Інформаційного бюлетеня з проблем діяльності підрозділів Національної поліції (далі – Інформаційний бюлетень).

1.2. Інформаційний бюлетень є збірником праць науково-прикладного характеру (статей, узагальнень судової практики, резолюцій науково-практичних заходів, науково-практичних коментарів законодавства тощо); видається українською мовою; за цільовим призначенням – це науково-практичне видання; за сферою розповсюдження – загальнодержавне видання; розраховане на чітко визначену категорію читачів – наукові, науково-педагогічні працівники, практичні працівники правоохоронних та правозахисних органів, органів влади та місцевого самоврядування; програмні цілі – висвітлення питань наукового, навчального та практичного спрямування, ознайомлення з результатами досліджень у різних сферах юриспруденції, правозастосування, економічної безпеки та менеджменту, психології в контексті діяльності Національної поліції України та зарубіжних правоохоронних структур.

1.3. Засновником видання є Львівський державний університет внутрішніх справ (далі – ЛьвДУВС).

2. Мета Інформаційного бюлетеня

2.1. Метою видання Інформаційного бюлетеня є популяризація науково-прикладних досліджень, що висвітлюють сучасний стан окремих проблем за тематичним спрямуванням збірника (з актуальних питань правотворчої та правозастосовної практики, діяльності підрозділів Національної поліції, їх співпраці з громадськістю, органами влади та самоврядування, забезпечення економічної безпеки, психологічного супроводу діяльності практичних підрозділів, підготовки висококваліфікованих фахівців, а також порівняння цих сфер з аналогічним середовищем зарубіжних країн тощо).

2.2. Досягнення поставленої мети передбачає:

2.2.1. публікацію результатів науково-дослідних робіт, теоретико-прикладних і експериментальних досліджень, які виконують наукові, науково-педагогічні працівники, здобувачі, ад'юнкти, аспіранти і докторанти ЛьвДУВС;

2.2.2. публікацію досліджень представників інших закладів вищої освіти, практичних працівників підрозділів судових, правоохоронних і правозахисних структур за відповідним клопотанням.

3. Організація комплектування та видання Інформаційного бюлетеня

3.1. Керівництво комплектуванням і виданням Інформаційного бюлетеня здійснює редакційна колегія (далі – редколегія).

3.2. Мовностилістичне редагування тексту поданих до друку рукописів, макетування, правку, коректорське вичитування верстки кожного випуску Інформаційного бюлетеня та друк тиражу здійснює редакційно-видавничий відділ.

3.3. Випуск Інформаційного бюлетеня підписує до друку начальник редакційно-видавничого відділу або його заступник на підставі рішення Вченої ради ЛьвДУВС.

3.4. Розсилку примірників Інформаційного бюлетеня за визначеними наказом ректора ЛьвДУВС адресами, проводить редакційно-видавничий відділ.

Розсилка примірників Інформаційного бюлетеня авторам не здійснюється.

3.5. Загальний процес видання Інформаційного бюлетеня регламентується Положенням про організацію редакційно-видавничої діяльності у ЛьвДУВС.

4. Обов'язки редколегії

4.1. Редколегія створюється наказом ректора ЛьвДУВС.

4.2. До складу редколегії входять голова редколегії, його заступник, відповідальний секретар, працівники структурних підрозділів ЛьвДУВС, а також представники інших установ та організацій (за згодою).

4.3. Робота голови редколегії, його заступника, відповідального секретаря та членів редколегії не оплачується, але враховується як вид організаційно-наукової роботи в індивідуальному плані наукового/науково-педагогічного працівника.

4.4. Редколегія визначає вимоги до оформлення матеріалів, що подаються в Інформаційний бюлетень та контролює їх дотримання.

4.5. Голова редколегії Інформаційного бюлетеня безпосередньо:

- керує роботою редакційної колегії;
- головує на засіданнях редакційної колегії;
- підписує чергові номери збірника до розгляду на Вченій раді ЛьвДУВС;
- представляє редколегію в державних органах, установах і громадських організаціях;
- залучає працівників ЛьвДУВС до виконання окремих завдань щодо підготовки і видання Інформаційного бюлетеня.

4.6. Заступник голови редколегії Інформаційного бюлетеня:

- за відсутності голови редколегії тимчасово виконує його обов'язки;
- забезпечує дотримання тематичного спрямування збірника;
- визначає перелік рубрик відповідно до актуальних напрямів сучасних досліджень у сфері діяльності Національної поліції;
- здійснює загальне керівництво підготовкою матеріалів чергових випусків Інформаційного бюлетеня.

4.7. Відповідальний секретар Інформаційного бюлетеня:

- виконує доручення голови редколегії або його заступника щодо організації роботи редколегії;
- організовує збір матеріалів відповідно до тематики рубрик і редакційних вимог;
- передає рукописи на рецензування членам редколегії, а потім – у редакційно-видавничий відділ;
- забезпечує зв'язок між авторами матеріалів і рецензентами.

4.8. Члени редколегії:

- вивчають матеріали, що надійшли до Інформаційного бюлетеня, та рецензують їх (письмово оцінюють, дають рекомендації для доопрацювання, вказують на недоліки). Тривалість рецензування матеріалів не повинна перевищувати двох тижнів від дати їх отримання;
- рекомендують до прийняття або відхилення матеріалів на засіданнях редколегії.

5. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення

5.1. Інформаційний бюлетень видається на базі ЛьвДУВС із використанням його матеріально-технічного устаткування.

5.2. Фінансування видання Інформаційного бюлетеня здійснюється зі спеціального фонду ЛьвДУВС, а також інших джерел, не заборонених законодавством України.

Р. Б. Тополевський,

*доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права ЛьвДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

В. Я. Марковський,

*в.о. доцента кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права ЛьвДУВС,
кандидат юридичних наук*

Р. Г. Гранківський,

*заступник начальника Управління превентивної діяльності –
начальник відділу дільничних офіцерів поліції
Управління превентивної діяльності ГУ НП у Львівській області,
підполковник поліції*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ

Право на проведення мирних зібрань є однією із основоположних свобод демократичної держави. Це право громадян виявляти органам влади свою позицію збираючись разом дає змогу забезпечити зворотний зв'язок між органами державної влади та громадянським суспільством у важливих для громадян суспільних відносинах.

Процес новітнього українського державотворення свідчить про суттєву роль мирних зібрань у формуванні комплексу пріоритетів внутрішньо і зовнішньополітичного розвитку держави. Наприклад, курс на євроінтеграцію, чи проведення антикорупційних реформ. Однак, правова практика регулювання мирних зібрань є недосконалою. Свідченням цього є, зокрема, рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у вказаній сфері та висновки Венеціанської комісії за результатами аналізу українських законопроектів про право регулювання мирних зібрань.

Серед представників органів влади та місцевого самоврядування, активістів громадянського суспільства і правників-науковців триває дискусія щодо того, чи є необхідним додаткове законодавче регулювання цього права, чи наявних юридичних норм цілком достатньо для врегулювання цього пра-

ва. Йдеться, зокрема, про необхідність прийняття спеціального законодавчого акта, який врегулював би певні процедури реалізації права на свободу мирних зібрань, як на це вказував, свого часу, Конституційний суд України у рішеннях по справах «про мирні зібрання»: Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) [1] та Рішення Конституційного Суду України від 19.04.2001 № 4-рп/2001 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання).

Очевидно, що обговорення особливостей правового регулювання права на мирні зібрання має актуальний характер як з огляду на масовість проведення мирних зібрань, так і з огляду на обговорення цієї проблематики і в науковій літературі, і в суспільно-політичній публіцистиці.

До цього питання неодноразово зверталися такі дослідники, як В. Б. Ковальчук [3], О. І. Крупчан [4], О. В. Щербанюк [5]. Проблеми права на мирні зібрання в Україні висвітлювалися в рішеннях ЄСПЛ, зокрема: «Веренцов проти України» (2013 р.) [6] та «Шмушкович проти України» (2013 р.) [7].

Водночас під час дослідження права на мирні зібрання варто зважати на такі джерела, як: Керівні принципи зі свободи мирних зібрань 2010 р. [8], Керівництво з моніторингу свободи мирних зібрань (2015 р.) [9] та Права людини і забезпечення правопорядку під час мирних зібрань (2017 р.) [10], довідник центру політико-правових реформ, в якому проаналізовані судові рішення ЄСПЛ [11], правова база щодо мирних зібрань [12], методичні рекомендації Української Гельсінської спілки з прав людини [13].

Яка ж проблематика реалізації права на мирні зібрання потребує свого вирішення? Вважаємо, що для ефективного

забезпечення права громадян на свободу мирних зібрань потрібно відповісти на низку питань: визначення строків повідомлення про проведення мирних зібрань, визначення обов'язків органів державної влади щодо їх реалізації, засоби забезпечення мирного характеру зібрання та диференціація її із зібраннями, які мають немирний характер, пропорційність обмеження права на мирні зібрання, тощо.

Відтак мета пропонованого дослідження полягає в тому, щоб запропонувати шляхи вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією права на свободу мирних зібрань, зокрема, врегулювання питання строків сповіщення (повідомлення) органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування про проведення мирних зібрань, визначення мирного характеру зібрання, особливості обмеження цього права та визначення обов'язків держави у забезпеченні реалізації права на свободу мирних зібрань.

Спробуємо знайти відповіді на поставлені питання. Питання визначення конкретних строків щодо завчасності сповіщення (повідомлення)* про проведення мирних зборів є однією з ключових при вирішенні питання щодо гарантування безпеки проведення мирного зібрання [15].

Нагадаємо, що у ст. 39 Конституції України жодних строків такого завчасного сповіщення не встановлено. Однак у ч. 1 вказаної статті Основного Закону міститься положення, відповідно до якого про проведення мирних зібрань завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Завчасність повідомлення обумовлюється необхідністю з'ясувати умови проведення мирного зібрання, їх відповідність чинному законодавству та визначити необхідність залучення певних сил та засобів, необхідних для забезпечення публічної безпеки і порядку.

Про необхідність законодавчого визначення таких строків вказано у рішеннях органу конституційної юрисдик-

* Поряд із терміном «сповіщення», який вживає Конституційний Суд України, у законопроектах про право на мирні зібрання законотворчі послуговуються терміном «повідомлення». Відповідно до тлумачного словника української мови термін «сповіщення» є синонімом терміна «повідомлення» [14].

ції України, зокрема, у Рішенні Конституційного Суду України від 19.04.2001 № 4-рп/2001 (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) [2] та Рішенні Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) [1].

Питання строків завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування виконує важливу роль у забезпеченні правоохоронними органами публічної безпеки і порядку під час мирних зібрань громадян. Практика організації та проведення мирних зібрань потребує конкретизації цього питання, оскільки саме тут, як вважають фахівці, дуже часто виникають непорозуміння між активістами громадянського суспільства та представниками влади, які, на жаль, доволі часто призводять до неправомірного обмеження права на свободу мирних зібрань [16, с. 133].

Право громадян збиратися мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації закріплено ст. 39 Конституції України [17].

Однак наявність конституційних гарантій Основного Закону держави та окремих положень міжнародно-правових актів не вирішує багатьох питань, пов'язаних із реалізацією громадянами такої форми безпосередньої демократії, як мирні зібрання. Законодавча неврегульованість права громадян на мирні збори спонукала державну владу у 2013–2014 рр. (у період Революції Гідності) зловживати правом на заборону мирних зібрань. У Києві та інших містах України відбувалися розгони мітингів та демонстрацій проти внутрішньої і зовнішньої політики екс-президента В. Януковича у 2013–2014 рр. Відтак обмеження права на мирні зібрання, зокрема побиття студентів на Майдані Незалежності 30 листопада 2013 року, призвели до ескалації конфлікту між тогочасною владою в Україні і, як наслідок, загибелі громадян у подальших акціях протесту в січні–лютому 2014 року.

Водночас має право на існування і думка, яка неодноразово висловлювалася активістами громадянського суспільства, щодо того, що якраз пряме застосування ст. 39 Конституції України і відсутність відповідного закону, який би дав змогу органам влади маніпулювати правовими нормами, сприятиме

безпосередній реалізації права на мирні зібрання під час Революції Гідності. Схожу тезу висловлював також і С. В. Шевчук – суддя Європейського суду з прав людини *ad hoc* від України у 2009–2012 рр. (сьогодні голова Конституційного Суду України) – в окремій думці у справі Шмушкович проти України: «Досі Конституція України не вимагає, щоб право на мирні зібрання залежало від запровадження закону, який би врегулював це право ... на мою думку, ст. 39 у поєднанні зі ст. 8 Конституції, якою встановлено, що конституційні норми є нормами прямої дії, вони підлягають прямому застосуванню судами і кожен може безпосередньо звертатися до суду для захисту конституційних прав і свобод на підставі Конституції України (п. 3 ст. 8 Конституції)... Основна проблема мирних зібрань в Україні полягає не у відсутності відповідного закону, а у спотвореній судовій практиці застосування деякими судами нижчих інстанцій частини радянського законодавства замість відповідного положення Конституції України» [7].

Однак така позиція судді *ad hoc* від України (2009–2012 рр.), а нині голови КСУ, не зовсім збігається із позицією цього єдиного органу конституційної юрисдикції, що міститься у мотивувальній частині Рішення КСУ від 08.09.2016 № 6-рп/2016 [1]. Суть вказаної позиції полягає в тім, що держава якраз зобов'язана створити законодавчий механізм правового регулювання мирних зібрань, зокрема, що стосується правової норми щодо завчасного сповіщення відповідними суб'єктами права органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування [1].

Ще однією актуальною проблемою є те, що у проблематиці забезпечення права громадян на мирні зібрання, після протестів Революції Гідності 2013–2014 рр., з'явився новий чинник – триваюча агресія Росії проти України. Мітинги сепаратистів і російської агентури, які під виглядом мирних протестів зі зброєю захоплювали державні установи на Сході України і в Криму, поставили перед державою нові виклики щодо забезпечення громадської та національної безпеки під час проведення мирних зібрань. Річ у тім, що згідно з правовими позиціями ЄСПЛ не можна застосовувати автоматичну заборону мирного зібрання навіть у тому разі, якщо учасники зібрання пропагують ідеї, спрямовані

на зміну конституційного устрою, влади чи закликають до сепаратизму*. Однак, ключовим в цьому питанні залишається вимога, щоб це зібрання мало мирний характер. На жаль, правоохоронці часто не розрізняють зібрання, яке має мирний характер, і зібрання, яке має немирний характер.

Винятком тут може бути лише насильницький характер зібрання чи захист прав інших осіб: здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб – ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [18].

На нашу думку, одним із інструментів для вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням органами державної влади публічної безпеки і правопорядку, може стати положення ч. 1 ст. 39 Конституції України про обов'язок організатора зібрання завчасно сповістити (повідомити) про проведення мирного

* З метою ілюстрації застосування презумпції на користь проведення мирних зібрань наведемо витяг із рішення ЄСПЛ у справі «Станков і об'єднана організація Македонії «Ілїнден» проти Болгарії» від 02.10.2001 р., що міститься в посібнику Р. С. Мельника «Право на свободу мирних зібрань в Україні», а саме: «Те, що група осіб закликає до автономії або навіть пропонує відокремлення частини території країни, вимагаючи таким чином фундаментальних конституційних та територіальних змін, не може автоматично виправдовувати заборону на її зібрання. Вимога щодо територіальних змін у висловленнях та на демонстраціях автоматично не створює загрозу територіальній цілісності країни та національній безпеці... Заходи превентивного характеру щодо придушення свободи зібрань та вираження поглядів у випадках, що не стосуються підбурювання до вчинення насильства або відмови від демократичних принципів – якими б шокуючими або неприйнятними певні погляди або слова, що використовуються, не здавалися владі, й якими б незаконними не були б вимоги – роблять погану послугу демократії та часто ставлять її під загрозу. У демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права, політичним ідеям, що оспорожують існуючий порядок, реалізація яких здійснюється мирними засобами, має надаватися належна можливість їх вираження шляхом реалізації права на свободу зібрань, як і іншими законним способом. Таким чином... вірогідність того, що у ході мітингу... можуть бути зроблені сепаратистські заяви, не може виправдовувати заборону на проведення тих мітингів» [16, с. 44].

зібрання органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Здійснюючи розробку положень законодавства, метою яких є встановлення оптимальних строків завчасного сповіщення, законотворці мають враховувати правові норми адміністративного законодавства. Зокрема, особливості провадження у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань, передбачені ч. 5 ст. 280 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) [19]. Відповідно до вказаної статті КАС адміністративна справа про заборону або встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань вирішується судом упродовж двох днів після відкриття провадження у справі, а в разі відкриття провадження менш як за два дні до проведення відповідних заходів – невідкладно [19].

Про необхідність законодавчого визначення строків щодо завчасності сповіщення про проведення мирних зібрань опосередковано вказується і в ст. 281 КАС «Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань» [19]. У ч. 1 цієї статті вказано: «Організатор (організатори) зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших мирних зібрань мають право звернутися до адміністративного суду за місцем проведення цих заходів із позовною заявою про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань з боку органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, повідомлених про проведення таких заходів» [19].

Тобто, однією з вимог для подачі позовної заяви до суду про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань з боку органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування є наявність повідомлення про проведення мирного зібрання вказаних органів публічної влади. Очевидно, що таке повідомлення має бути завчасним і передувати мирному зібранню. Тому наявність конкретних строків завчасного сповіщення в спеціальному законі про свободу мирних зібрань слугуватиме принципу пра-

вової визначеності. Отже, цілком логічно, що в законопроектах про свободу мирних зібрань мали би враховуватися вказані особливості адміністративного судочинства, а строк завчасного сповіщення органів публічної влади не може бути меншим, аніж два дні.

Адміністративну відповідальність за порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій передбачено ст. 185-1 КУпАП [20]. Однак проблема полягає в тому, що наразі ця правова норма КУпАП не може застосовуватися, оскільки немає законодавчого акта, який встановлює порядок організації і проведення мирних зібрань.

Водночас варто врахувати позицію ЄСПЛ у справі «Шмушкович проти України» від 14.11.2013 [7] і рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11.07.2013 [6]. В обох випадках ЄСПЛ висловив правову позицію, суть якої полягає в тому, що відсутність завчасного повідомлення про зібрання не має бути підставою для обмеження права на мирне зібрання і притягнення до відповідальності організаторів та учасників зібрання.

Таким чином, завчасне повідомлення лише сприяє посиленню безпеки під час проведення мирного зібрання. Однак, не є підставою для припинення «спонтанного» (в термінології ОБСЄ) мирного зібрання.

У науково-методичному посібнику для суддів «Свобода мирних зібрань», підготовленому за сприяння Ради Європи, міститься аналіз законодавства зарубіжних країн щодо регулювання строків завчасного повідомлення. У виданні зазначено, що країни Ради Європи мають різне законодавче регулювання мирних зібрань. В одних державах потрібно отримати дозвіл, в інших – повідомляти. Строк повідомлення також відрізняється. Наприклад, аналіз національного законодавства, що трапляється в рішеннях ЄСПЛ, свідчить, що в Австрії цей строк становить 24 години, в Угорщині – 72 години, а в деяких державах він чітко не встановлений. Проте у будь-якому разі ЄСПЛ вимагає толерантного ставлення з боку держави. Навіть якщо акція була проведена формально незаконно (без дозволу – там, де він вимагається), то це не означає, що її відразу слід розігнати [21, с. 50].

Отже, в законодавстві України немає чітких і передбачуваних приписів щодо порядку організації та проведення мирних зібрань, що іноді призводить до необґрунтованих заборон на проведення мирних зібрань. Зокрема відсутні правові норми, що передбачають конкретні строки завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення мирних зібрань. У міжнародному законодавстві використовуються різні підходи до визначення строків завчасного сповіщення.

Таким чином, закон про особливості проведення мирних зібрань, який буде прийнятий на виконання відповідного рішення Конституційного Суду України, має вирішувати такі проблеми:

- 1) питання щодо необхідності конкретизації в законі відповідних строків повідомлення про проведення мирних зібрань і їх відповідності вжитому в ст. 39 Конституції поняттю «завчасно»;
- 2) питання щодо визначення того, за яких обставин мирне зібрання перестає бути мирним і перетворюється на порушення громадського порядку або заворушення. Така конкретизація необхідна для більш чіткого розуміння працівниками правоохоронних органів необхідних дій у конкретній ситуації;
- 3) питання про доповнення переліку обставин, за яких право на мирні зібрання може бути обмежене окрім «обмеження передбачене законом» та «обмеження переслідує легітимну ціль», доповнити обставиною «обмеження необхідне в демократичному суспільстві», як цього вимагає ст. 11 Європейської конвенції прав людини і яка відсутня у ст. 39 Конституції України;
- 4) питання про те, які дії можуть і зобов'язані вчинити орган державної влади для усунення або мінімізації можливого заподіяння шкоди під час проведення мирних зібрань;
- 5) питання щодо того, яким чином правоохоронці повинні реагувати безпосередньо на порушення громадського порядку під час проведення мирного зібрання.

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 08.09.2016 № 6-рп/2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16>.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19.04.2001 № 4-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Ст. 1379.
3. Ковальчук В. Б. Право на громадський протест як основоположне право людини та конституційні механізми його реалізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 807. С. 226–230.
4. Крупчан О. Д. Щодо питання про прийняття закону про свободу мирних зібрань громадян. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 4–7.
5. Щербанюк О. В. Мирні зібрання як форма безпосереднього здійснення народом суверенної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–1. С. 104–108.
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 11.04.2013 р. у справі «Веренцов проти України» (Заява № 20372/11). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_945
7. Рішення Європейського суду з прав людини від 14.11.2013 у справі «Шмушкович проти України» (Заява № 3276/10). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_990
8. Керівні принципи зі свободи мирних зібрань. 2-ге вид. Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Бюро демократичних інститутів і прав людини (ОБСЄ/БДІПЛ). Варшава, 2011. 194 с. URL: <https://www.osce.org/ru/odihr/83237?download=true>
9. Керівництво з моніторингу свободи мирних зібрань. Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (ОБСЄ/БДІПЛ). Варшава, 2015. 85 с.
10. Права Людини і забезпечення правопорядку під час мирних зібрань: керівництво. Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (ОБСЄ/БДІПЛ). Варшава, 2017. 155 с.
11. Свобода мирних зібрань у практиці Європейського суду з прав людини (компіляція позицій суду). URL: http://pravo.org.ua/files/_murni_zibranya.pdf

12. Правова база щодо мирних зібрань. Законодавство України та міжнародні акти щодо мирних зібрань. URL: http://pravo.org.ua/ua/meeting/pravova_baza/
13. Свобода мирних зібрань. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: https://helsinki.org.ua/svoboda-zibran/#_ftnref2
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ гол. ред В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
15. Хиль Я. І., Марковський В. Я. Про необхідність законодавчого визначення строків щодо завчасного сповіщення про проведення мирних зборів в Україні. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції*: матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників IV-го Всеукраїнського «круглого столу» (м. Львів, 7 грудня 2018 р.) / Д. Є. Забзалюк (відповідальний за випуск), В. Д. Яремчук (укладач); Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2018. С. 86–91.
16. Мельник Р. С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. К.: ВАІТЕ, 2015. 133 с.
17. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
18. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
19. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2015 № 2747-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
20. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.14.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80731-10>
21. Фулей Т. І. Свобода мирних зібрань: науково-методичний посібник для суддів. К.: Фенікс, 2014. 112 с.

В. В. Луцик,
*завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету ЛьвДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВИБОРЧИХ ЗЛОЧИНІВ (частина перша)

КК України містить низку виборчих злочинів, однак, зважаючи на їх низьку поширеність у практиці та епізодичність їх вчинення, у слідчих немає розробленої ефективної методики їх розслідування та кваліфікації.

Метою цього матеріалу є аналіз наявних виборчих злочинів, алгоритму дій слідчого на початковому етапі їх розслідування та особливостей збирання доказів у цій категорії справ.

Першим злочином, який буде розглянуто, є: **перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у роботі виборчої комісії чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК України)**

Види порушень	Дії слідчого
Перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права, поєднані з обманом або примушуванням Перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, члена виборчої комісії, офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, поєднані з обманом або примушуванням; Ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин; Втручання службової особи з використанням службового становища у здійсненні виборчою комісією їх повноважень, вчинене шляхом незаконної вимоги чи вказівки з метою вплинути на рішення виборчої комісії чи комісії з референдуму.	– негайно у складі СОГ прибути на місце події; – відібрати заяву у потерпілого про вчинення злочину; – відібрати пояснення у потерпілого, з'ясувати в чому саме полягав обман або примушування; – відібрати пояснення у свідків; – за необхідності провести огляд місця події та скласти відповідний протокол.

Потерпілим від перешкоджання виборчого права за ст. 157 КК України може бути: – кандидат у Президенти України; – виборці – особи, які мають активне виборче право, тобто громадяни України, які досягли 18 років на день виборів; – інші суб'єкти виборчого процесу (залежно від виборів – довірені особи, уповноважені особи партій); – офіційний спостерігач при виконанні ним своїх повноважень; – члени виборчих комісій.	
---	--

Злочин цієї категорії вважається закінченим із моменту перешкоджання, тобто здійснення протиправного впливу на свідомість потерпілої особи, незалежно від того, чи досягвинний бажаного результату під час виборів, чи ні.

Перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права може виразитись, зокрема, у: безпідставній відмові в реєстрації кандидатом; невключенні громадянина до списків виборців за наявності для того підстав або виключенні громадянина із списків виборців за відсутності для того підстав; неправомірній відмові виборцеві у прийнятті і розгляді його заяви про включення його до списку виборців; примушуванні виборця поставити підпис у підписному листі на підтримку певного претендента в кандидати чи, навпаки, відмовитись у підписанні такого листа; примушуванні службовою особою підлеглих (наприклад, військовослужбовців строкової служби, курсантів) до голосування за конкретного кандидата; бездіяльності службової особи, яка, відповідно до свого службового становища, зобов'язана вжити заходів щодо забезпечення реалізації виборчих прав громадянина; примушуванні кандидата зняти свою кандидатуру з балотування чи зареєструватися кандидатом; створенні перешкод щодо прибуття виборця на виборчу дільницю для голосування тощо.

Перешкоджання діяльності інших суб'єктів можуть становити будь-які діяння, які створюють перешкоди таким суб'єктам в їх законній діяльності, в реалізації ними своїх повноважень. Це може бути, зокрема: стосовно члена виборчої комісії – вимога не брати участі у діяльності комісії чи розгляді нею конкретних питань; стосовно політичної партії (блоку) чи кандидата – недопущення представника партії (блоку), її уповноваженої особи чи довіреної особи кандидата до участі в засіданні виборчої комісії; стосовно офіційного спостерігача – блокування його доступу на виборчу дільницю для здійснення спостереження, перешкоджання здійсненню фото- та кінозйомки, аудіо- та відеозапису.

Як перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права може бути кваліфіковане створення перешкод громадянам України, партіям (блокам) та іншим суб'єктам вести передвиборну агітацію, вільно і всебічно обговорювати передвиборні програми партій (блоків), політичні, ділові та особисті якості кандидатів. Воно може проявитись у зриві проведення зборів, мітингів чи зустрічей із кандидатами (їх прямій забороні, недопущенні виборців, кандидатів чи інших осіб до місця їх проведення, ненаданні приміщення, умисного виведення з ладу технічного обладнання, необхідного для проведення таких заходів, відключення електроенергії, несвоєчасному повідомленні про місце і час таких заходів тощо), наданні необґрунтованих переваг чи встановленні безпідставних обмежень для передвиборних виступів кандидатів, їхніх довірених осіб у відповідних ЗМІ, безпідставній відмові у виготовленні матеріалів передвиборної агітації, їх незаконному вилученні або знищенні, порушенні правил транслявання ЗМІ агітаційних телерадіопрограм тощо.

Закон передбачає п'ять конкретних способів вчинення цього злочину: 1) обман; 2) примушування; 3) застосування насильства; 4) знищення чи пошкодження майна; 5) погроза застосування насильства або знищення чи пошкодження майна.

Обман як спосіб перешкоджання полягає у введенні особи в оману стосовно дійсних явищ і фактів, які мають безпосереднє відношення до здійснення громадянином виборчих прав чи права брати участь у референдумі або до діяльності

суб'єктів, визначених у ч. 1 ст. 157 КК. Обман може виражатись як у діях – повідомленні неправдивих відомостей (наприклад, про час та місце голосування, порядок заповнення бюлетенів, про обсяг повноважень члена виборчої комісії, про особу кандидата у депутати чи на пост Президента тощо), так і в умисному замовчуванні фактичних обставин, які винний зобов'язаний був повідомити (наприклад, неповідомлення члена виборчої комісії про час і місце засідання цієї комісії тощо).

Примушування як спосіб перешкоджання означає будь-який психічний вплив на особу, спрямований на те, щоб схилити її всупереч її дійсній волі до вчинення незаконних дій або відмови від вчинення певних дій, які вона має право чи зобов'язана зробити. Це можуть бути, наприклад, погроза: розголошення певної особистої інформації, звільнення з роботи, зменшення заробітної плати, погіршення умов праці, неможливості кар'єрного зростання, позбавлення певних благ тощо. Примушуванням як способом перешкоджання в контексті положень ч. 1 ст. 157 КК не є вплив на особу шляхом підкупу, обману, застосування насильства, знищення чи пошкодження майна або погрози застосування насильства, знищення чи пошкодження майна.

Під насильством у ч. 2 ст. 157 КК слід розуміти застосування до потерпілого фізичної сили з метою спонукати його до відмови від реалізації свого виборчого права чи права брати участь на референдумі, до певного волевиявлення під час виборів чи референдуму або до вчинення (невчинення) суб'єктами, передбаченими в ч. 1 ст. 157 КК, певних дій чи бездіяльності у зв'язку з виборчим процесом. Такі дії винних осіб можуть виявитися в завданні побоїв, ударів, зв'язуванні, позбавленні чи обмеженні волі, заподіянні тілесних ушкоджень (легких або середньої тяжкості), насильницькому вилученні у потерпілого виборчого бюлетеня, документів, потрібних для реєстрації кандидатом тощо.

Перешкоджання, яке супроводжувалось позбавленням життя потерпілого, завданням йому тяжкого тілесного ушкодження, катуванням чи позбавленням волі, кваліфікується за сукупністю злочинів, визначених ст.ст. 157, 115, 121, ч. 2 ст. 122, ст.ст. 127, 146 КК.

Втручання службової особи з використанням службового становища у здійснення виборчою комісією чи комісією з референдуму їх повноважень вчиняється шляхом незаконної вимоги (наполегливе, категоричне прохання) або вказівки (керівна настанова щодо того, як слід робити).

Ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин є однією з форм перешкоджання діяльності виборчої комісії. Щодо кваліфікації важливо визначити, чи були поважними причини ухилення члена виборчої комісії від роботи в ній. Наприклад, поважними причинами можна назвати хворобу, смерть близької особи тощо. У будь-якому разі це є питанням факту, який потрібно встановлювати в кожному конкретному випадку в контексті ситуації, в якій опинилася відповідна особа.

Доказова база у цій категорії справ. На початковому етапі розслідування джерелами доказової інформації є допити свідків та потерпілих, матеріали фото- та відеофіксації фактів перешкоджання здійсненню виборчого права.

Під час допитів необхідно встановити наявність співучасників, чи були організатори перешкоджання, яким способом вчинялося перешкоджання.

Наступним злочином є: **надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців (ст. 158 КК України)**

Види порушень	Дії слідчого
Умисне подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців, умисне внесення неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, чи інше несанкціоноване втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців.	– негайно у складі СОГ прибути на місце події; – затримати особу за підозрою у вчиненні злочину в порядку ст. 208 КПК України – відібрати заяву у потерпілого про вчинення злочину – відібрати пояснення у потерпілого, у яких з'ясувати, в чому саме полягав обман або примушування; – відібрати пояснення у свідків;

Види порушень	Дії слідчого
Підробка або незаконне виготовлення, використання або зберігання незаконно виготовлених чи піддроблених виборчих документів (виборчого бюлетеня, протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, про підсумки голосування на виборах, про результати виборів та інших документів, які, відповідно до законодавства, належать до виборчих документів). Викрадення чи приховування виборчої скриньки з бюлетенями або протоколу про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах чи референдумі, про результати виборів або референдуму. Незаконне знищення чи псування виборчої скриньки з бюлетенями, або підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, протоколу про підсумки голосування чи результати виборів до його заповнення, або складення чи підписання такого протоколу не на засіданні виборчої комісії, на якому здійснюється підрахунок голосів виборців чи встановлення підсумків голосування чи результатів виборів, або включення до такого протоколу завідомо недостовірних відомостей.	– за необхідності провести огляд місця події (під час якого вилучити зіпсовану чи знищену скриньку, незаконно виготовлені бюлетені) та скласти відповідний протокол.

При використанні завідомо незаконно виготовлених виборчих документів, наданні виборцю заповненого виборчого бюлетеня вказані документи є засобом учинення злочину.

Скриньки для голосування є предметом цього злочину лише тоді, коли в них знаходяться бюлетені для голосування – після вкидання виборцями (громадянами) бюлетенів до скриньки і до висипання їх із скриньки перед початком підрахунку голосів. Скриньки можуть бути як стаціонарними, так і переносними.

Під незаконним виготовленням виборчих бюлетенів слід розуміти виготовлення зазначених документів із порушенням встановленого законом порядку їх виготовлення або виготовлення таких документів невстановленого зразка, тобто документів, які не відповідають встановленим законом чи іншим нормативно-правовим актом формі або змісту. Незаконно виготовленими слід також визнавати зазначені бюлетені та бланки, які були виготовлені понад кількість, визначену законом.

Зберігання завідомо незаконно виготовлених виборчих бюлетенів передбачає збереження таких документів у будь-якому місці, зокрема й приміщення підприємства-виготовлювача, виборчих комісій. Зберігання вказаних документів утворює склад цього злочину і в тому разі, коли воно здійснюється у порядку, визначеному законом щодо зберігання справжніх виборчих бюлетенів, бланків відкріпних посвідчень, бюлетенів для голосування на референдумі.

Використання завідомо незаконно виготовлених виборчих бюлетенів – це використання таких документів за їх цільовим призначенням і у визначеному законом порядку, і використання їх в порушення встановленого порядку з метою викривлення дійсного волевиявлення на виборах (фальсифікації їх результатів).

Під піддробкою виборчих документів слід розуміти і повне виготовлення сфальсифікованого виборчого документа, і часткову фальсифікацію справжнього такого документа (наприклад, внесення до протоколу виборчої комісії про підрахунок голосів неправдивих відомостей). За часткової фальсифікації виборчого документа для підробки використовується справжній такий документ, який лише зазнає певних змін, що викривляють (змінюють) його дійсний зміст. Цього може бути досягнуто шляхом внесення фіктивних даних (наприклад, про кількість голосів, поданих за конкретного кандидата), виправлень (зокрема, цифр та тексту щодо результатів голосування, дати складення документа), підчистки, підробки підпису (найчастіше це робиться на підсумкових документах – протоколах про підрахунок голосів, встановлення результатів голосування в межах територіального виборчого округу), проставлення на документі підробленої печатки тощо. Способи підробки

можуть бути різноманітними, однак основним є те, що в результаті їх застосування змінюється форма або/та зміст цього документа і виникає можливість для його використання для досягнення певної злочинної мети.

Приховування виборчого бюлетеня, виборчого протоколу або скриньки з бюлетенями наявне тоді, коли винна особа вилучає такий документ і приховує його від відповідних суб'єктів (зокрема, членів комісії), унеможливлюючи у такий спосіб передбачене законом його використання у виборчому процесі. Наприклад, член виборчої комісії приховує частину отриманих виборчою комісією бюлетенів задля виключення голосування ними певними виборцями (тобто, штучно створюється дефіцит бюлетенів), або при підрахунку голосів приховує висипані із скриньки бюлетені, аби вони не були враховані при підрахунку голосів на виборчій дільниці. Приховування відрізняється від викрадення тим, що винний не має на меті заволодіти вказаними виборчими документами з метою розпорядитися ними в майбутньому, а лише прагне вилучити їх на певний час, унеможлививши їх використання за призначенням (він виводить приховані документи чи предмети з-під контролю комісії і тримає їх винятково під своїм контролем). При цьому такі документи та предмети можуть бути сховані у приміщенні для голосування, приміщенні, де здійснюється підрахунок голосів, чи в іншому приміщенні виборчої комісії, в одязі винної особи, її речах, на території, яка прилягає до приміщення виборчої комісії, тощо.

Незаконне знищення чи псування скриньки з бюлетенями може виявитися у порушенні цілісності скриньки, пошкодженні її конструктивних складових, у результаті чого скринька стає повністю чи частково непридатною для її використання за цільовим призначенням. Знищення чи пошкодження бюлетенів для голосування не є обов'язковим наслідком знищення чи псування скриньки з бюлетенями. Однак, найчастіше незаконне знищення або пошкодження скриньки з бюлетенями спрямоване на знищення та пошкодження бюлетенів, які в ній знаходяться, та/або створення іншої сумнівної ситуації, за якої унеможливлюється врахування при підрахунку голосів бюлетенів, що знаходяться у скриньці. Якщо знищенню чи псуванню було піддано скриньку без бюлетенів,

вчинене за наявності підстав може бути кваліфіковане як відповідний злочин проти власності (ст.ст. 194, 198).

Як приклад застосування цієї статті можна навести такий випадок. *Т. як член Котівської сільської виборчої комісії незаконно виготовила та використала завідомо незаконно виготовлені виборчі бюлетені. Під час підготовки до виборів депутатів сільської ради Т. самовільно виготовила на персональному комп'ютері виборчі бюлетені та розмножила їх за допомогою принтера в кількості 105 примірників. Після чого Т. внесла до них відомості про найменування виборів і виборчого округу та анкетні дані кандидата у депутати.*

Із метою надання надрукованому тексту форми і статусу виборчого бюлетеня Т. роздрукувала їх на принтері та проставила на кожному примірнику відтиск печатки виборчої комісії з метою подальшого їх використання на проміжних виборах депутатів сільської ради, передала їх голові комісії. 11 грудня 2011 р. незаконно виготовлені виборчі бюлетені були використані під час голосування.

Доказова база у цій категорії справ. На початковому етапі розслідування джерелами доказової інформації є допити свідків, незаконно виготовлена виборча документація, виборчі скриньки із бюлетенями.

Першочерговою слідчою дією є огляд місця події, під час якого необхідно детально описати в протоколі ознаки засобів вчинення злочину (виборчі бюлетені, виборчі протоколи) або предмет злочинного посягання (виборчі скриньки). Вилучати ці предмети під час огляду не потрібно, оскільки такими діями слідчий порушить таємницю голосування. Отримання їх буде можливе в подальшому шляхом тимчасового доступу до речей і документів, які знаходяться в ОВК.

(продовження в наступному номері)

Н. М. Бардин,

*старший психолог ВПЗ УКЗ ГУНП у Львівській області,
капітан поліції*

Я. М. Когут,

*кандидат юридичних наук, доцент, т.в.о. завідувача кафедри
соціальних дисциплін факультету № 3 ІПФПНП ЛьвДУВС
полковник поліції*

Ю. Ц. Жидецький,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
факультету № 3 ІПФПНП ЛьвДУВС*

Н. О. Пряхіна,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
факультету № 3 ІПФПНП ЛьвДУВС*

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Ефективне вирішення професійних завдань у процесі виконання службової діяльності працівниками кримінальної поліції потребує наявності у них певного рівня психологічних знань, умінь та навичок, а також розвинених професійно важливих рис особистості. Однією з інтегральних особистісних характеристик, що відображає рівень професіоналізму оперуповноваженого, є його комунікативна компетентність, тобто вміння грамотно та ефективно спілкуватися, насамперед, з об'єктом службової діяльності, з громадянами та колегами.

Відповідно до законодавства України Національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Її завданнями є надання поліцейських послуг, у тому числі із надання визначених законом послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Вміння ефективно і правильно контактувати очевидне із обов'язку здійснення поліцейського піклування щодо таких

категорій людей як неповнолітні, особи, які мають ознаки вираженого психічного розладу, або внаслідок сп'яніння втратили здатність самостійно пересуватися чи створюють реальну небезпеку оточуючим або собі.

Ще складнішою є комунікація в умовах застосування поліцейських засобів примусу, таких, як фізичний вплив (сила), спеціальні засоби, чи використання для припинення правопорушення вогнепальної зброї.

Оперативно-розшукова діяльність є системою гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, які безпосередньо здійснюються співробітниками оперативних підрозділів [2]. Оскільки працівникам правоохоронних органів часто доводиться змінювати манеру поведінки та стиль мови, спілкування в такій професійній діяльності завжди органічно вплетене в неї, є умовою її виконання, як наголошує Е. О. Дідоренко. При цьому вид діяльності зумовлює специфічний зміст спілкування осіб, що беруть у ній участь, зокрема впливає на їхню комунікативну активність, рольові позиції тощо. *Професійне спілкування оперативних працівників поліції* – це усталений стан взаємовідносин та взаємодії, що супроводжує оперативний контакт. Він потребує розуміння і практичного застосування соціально-психологічних механізмів. Від якості засвоєння та глибини осмислення оперативними працівниками відповідних знань, ступеня оволодіння ними, вміння та навичок психологічної діагностики і психологічного впливу зрештою залежить успіх боротьби зі злочинністю.

Психологи виокремлюють три основні типи спілкування, які можуть використовуватися оперуповноваженими працівниками: *імперативне, маніпулятивне та діалогічне спілкування* [3, с. 55].

Аналіз структури професійного спілкування працівників поліції дає змогу виокремити чотири основні етапи: 1) психологічне «читання» особливостей поведінки, зовнішнього вигляду, використання наявної інформації про конкретну людину й складання первинного психологічного портрету співрозмовника; 2) пошук психологічних передумов ефективного спілкування й створення сприятливих умов для міжособистісного контакту; 3) взаємодія та вплив у процесі професійного

спілкування на інших осіб з боку працівника з метою вирішення службових завдань; 4) оцінка результатів конкретного акту спілкування, планування змісту і процесу подальших контактів із певними особами [4, с. 25].

Психологічний контакт – це процес встановлення та підтримки взаємної зацікавленості, симпатії, своєрідної тяги один до одного. Перше враження формується на основі сприйняття:

- зовнішнього вигляду людини;
- його експресивних реакцій (міміки, жестів, пози, ходи);
- голосу, мови;
- уважного ставлення до співрозмовника;
- загальної культури контактора.

Психологічні особливості людини та культура її поведінки, безумовно, позначаються на цьому процесі. Не завжди вдається залучити співрозмовника до взаєморозуміння. В такій ситуації складне завдання психологічного характеру – отримати необхідну інформацію в умовах активної протидії – ще більш ускладнюється.

Специфічним є процес встановлення психологічного контакту суб'єктів оперативно-розшукової діяльності з іншими її учасниками (об'єктами), вмілого використання прийомів і правил мовного і немовного характеру, наприклад, спілкування оперативного працівника з особами злочинного середовища. Проведення розвідувальних опитувань, залучення окремих представників злочинного середовища до таємного співробітництва супроводжується сильним психологічним протистоянням. Прийняття рішень у такій ситуації є гострою боротьбою мотивів, це складний, з психологічної точки зору, процес. Виникає складне завдання – переорієнтувати свідомість людини, змінити її мотиваційну сферу та життєві орієнтації, послабити психологічні зв'язки із злочинним оточенням, залучити особу на свою сторону. Для цього потрібні специфічні, засновані на глибокому знанні психологічних закономірностей спілкування в оперативно-розшуковій діяльності тактичні прийоми встановлення контактів, позитивного психологічного впливу оперативного працівника на правопорушника.

Працівнику оперативного підрозділу необхідно розуміти психологію злочинця. В його протиправних діях наявна мотивація, мета, усвідомленість (збіг обставин чи хвороба). Злочин може бути скоєний у стані афекту, гострої матеріальної потреби, моральної залежності, випадково або після ретельної підготовки. Зовсім в інших умовах знаходиться оперативний працівник, який повинен діяти, реагувати на злочин відразу. Необхідно враховувати, що на формування психології особи злочинця впливають такі чинники:

- соціальні (зовнішні);
- побутові;
- генетичні;
- колективні.

Боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями неповнолітніх та молоді має свою специфіку, яка зумовлена, насамперед, особливостями їх психології як соціально-вікових груп. Ці особливості необхідно враховувати, аналізувати працівникам оперативно-розшукових підрозділів під час вибору методів контакту і впливу загально-виховної та профілактичної роботи, а тим більше у випадках притягнення до кримінальної відповідальності і здійснення процесу виправлення та перевиховання.

Техніка спілкування у професійній діяльності працівника оперативних служб поліції передбачає низку важливих компонентів, яких необхідно дотримуватися:

- орієнтуватися в ситуації спілкування, спостерігати й оцінювати співрозмовника;
- при спілкуванні звертати увагу на невербальну комунікацію та використовувати засоби її впливу;
- зрозуміло викладати свої думки, інформувати;
- володіти мовою, словом, голосом, інтонацією;
- слухати й розуміти співрозмовника;
- переконувати, вести дискусію, критикувати, радитися;
- мати почуття гумору, проявляти мовленнєву винахідливість;
- встановлювати психологічний контакт із різними категоріями партнерів по спілкуванню;
- здійснювати самопрезентацію у спілкуванні;
- створювати неформальну й ділову обстановку в процесі спілкування;

- встановлювати й підтримувати довірливі взаємини;
- здійснювати спілкування в різних ролях і позиціях;
- керувати ініціативою та дистанцією у спілкуванні;
- регулювати психологічні стани, емоції партнерів по спілкуванню;

- управляти власним станом під час спілкування.

Техніки залучення партнера до спілкування:

- прийом накопичення згод (вибір нейтрального матеріалу, уникнення суперечностей на початку спілкування, переважна увага до об'єктів згоди);
- прийом зближення (Ми-повідомлення);
- прийом «розговорити партнера» (постановка «м'яких» запитань, рефлексивне слухання);
- терпляче слухання;
- нейтралізація настороженості, заспокоювання партнера;
- звернення за допомогою до партнера;
- надання значущої допомоги партнеру.

Техніки створення і використання оптимальної обстановки спілкування:

- вибір і варіювання місця контакту;
- оптимізація дистанції спілкування та просторового розташування партнерів;
- організація тимчасового сусідства;
- забезпечення інтимності («ніхто не завадить») спілкування.

Техніки емоційного впливу:

- встановлення неформальної та ділової атмосфери;
- «ім'я власне»;
- емоційне зараження (експресія);
- комплімент (психологічне погладження);
- «посмішка» (привітна міміка);
- емпатія (співпереживання).

Техніки мотивування партнера:

- привернення уваги незвичайною інформацією;
- актуалізація особистих інтересів партнера;
- апеляція до цінностей і статусу партнера;
- вияв інтересу до труднощів, проблем партнера;
- мотивування необхідності встановлення контакту;
- загострення боротьби мотивів партнера.

Техніки налагодження взаєморозуміння:

- демонстрація розуміння партнера;
- використання лексики, мовних зворотів, предикатів, адекватних партнеру;
- використання сильних / слабких сторін особистості партнера;
- демонстрація перспективи;
- звернення до розуміння партнером третіх осіб;
- заклик до спільного мислення.

Слід враховувати, що не існує універсальних, придатних на всі випадки професійної діяльності прийомів психологічного контакту. У більшості ситуацій спілкування для встановлення психологічного контакту необхідне паралельне й послідовне застосування комплексу прийомів.

Передача інформації в процесі спілкування відбувається за допомогою спеціальних психологічних засобів. Загально-визнаним є виокремлення двох груп засобів спілкування: *вербальних і невербальних*. Найчастіше зміст інформації передається за допомогою *мови, мовлення*, тобто набуває вербальної, або словесної, форми. А невербальні засоби спілкування виконують функції доповнення або заміщення мови, репрезентації емоційних станів і взаємин партнерів по комунікативному процесу.

Одним із основних чинників ефективного професійного спілкування оперуповноважених є вміння активно слухати.

Активно слухати – означає віддавати повну увагу іншим у процесі спілкування, а ще більше, ніж просто дослуховуватися до слів того, хто говорить. Це не тільки «слухання», а й «бачення» жестів, міміки, змін інтонації голосу, виразу обличчя; це вловлювання психологічного і семантичного підтексту, інтуїтивне відчуття того, що людина не може або не хоче вимовити. Слухаючи, ми віддаємо нашу увагу, зацікавленість та зусилля для того, щоб отримати інформацію, а в повсякденному житті – ще й розуміння, комфорт, задоволення. К. Рудестам визначає активне слухання як прийняття людиною відповідальності за те, що вона відчуває, чує, шляхом підтвердження, уточнення, перевірки значень і мети повідомлення, отриманого від іншого.

Уміння оперативного працівника поліції слухати співрозмовника з правильною зовнішньою і внутрішньою реакцією потребує опанування та використання у професійній діяльності **технік активного слухання**.

Техніка «Ехо». Повторення оперативним працівником поліції основних положень, висловлених громадянином. Повторенням висловлювання мають передувати вступні фрази: *«Згідно з Ваших слів ...», «Ви впевнені в тому, що...».*

Техніка «Повторення фрази». Техніка полягає у дослівному повторенні фраз, висловлених громадянином, плюс запитання.

Техніка парافраз. Прийом полягає у поверненні сенсу висловлювання за допомогою інших слів.

Техніка «Резюме». Техніка полягає у відтворенні суті висловлювань громадянина у стислому й узагальненому вигляді. При цьому можна використовувати такі вступні фрази, як: *«Отже, Ви вважаєте...», «На Вашу думку ...».*

Техніка «Уточнення». Ви просите уточнити окремі положення висловлювань. Наприклад, оперуповноважений говорить громадянину: *«Це дуже цікаво. Можли б Ви уточнити».* (Дуже важливо: на запитання *«Чи не могли б Ви уточнити».* Чекайте відповіді *«Ні, не міг би»*).

Техніка «Ага-техніки». Вербальні сигнали того, що Ви перебуваєте у контакті, все ще слухаєте громадянина. Звучить як слова *«ага», «так», «угу»,* які звучать кожні 7–10 секунд мовлення громадянина. Допомогає утримувати контакт, підтверджує, що Ви слухаєте людину.

Уважно спостерігаючи за поведінкою людини, ми можемо багато дізнатися про його реальні наміри. Людина контролює власні жести і пози значно менше, ніж власні слова; саме тому вони можуть розповісти про неї більше, ніж прямі висловлювання. Мимовільна гидлива гримаса, протягнута із запізненням рука, небажання подивитися нам в очі – все це іноді підкаже вам набагато більше, ніж впевнення в дружбі або бажанні співпрацювати.

Сукупність *невербальних засобів спілкування* має виконувати такі загальні функції: доповнення мовлення; заміщення мовлення; репрезентацію емоційних станів партнерів по комунікативному процесу.

Невербальна мова свідчить про те, що люди думають про нас у дійсності. Співрозмовник, що вказує пальцем, дивиться пильно і постійно перебиває, випробує зовсім інші почуття, чим людина, що посміхається, поводиться невимушено і (головне!) нас слухає. Нарешті, невербальне спілкування цінне особливо тим, що воно зазвичай спонтанне і виявляється несвідомо. Тому, незважаючи на те, що люди зважують свої слова й іноді контролюють міміку, часто можливий «витік» приховуваних почуттів через міміку, жести, інтонацію голосу. Будь-який з цих невербальних елементів спілкування може допомогти нам переконатися в правильності того, що сказано словами, чи, як це іноді буває, поставити сказане під сумнів [5 с. 17].

Як відомо, невербальна мова розуміється усіма людьми однаково. Наприклад, схрещені на грудях руки відповідають захисній реакції. Але це не завжди так. Конкретні невербальні вирази, як, наприклад, ті ж схрещені руки, розуміються по-різному: значення залежить від конкретної ситуації, у якій ця поза виникає природно.

Оволодіння методами візуальної діагностики потребує розвитку таких якостей як спостережливість, об'єктивність, критичність в оцінках, моральна чистота, обережність у використанні отриманих результатів. Слід також розуміти, що пізнання людини за допомогою методів візуальної діагностики дає змогу скласти лише загальну психологічну картину, яка допомагає поліцейському в ситуаціях спілкування та взаємодії.

Якщо навчитися «читати» жестикуляцію інших людей, можна розпізнати, щирі вони або брехливі, як ставляться до вас – дружньо чи вороже. Потрібно також пам'ятати, що і Ваші співрозмовники можуть робити так самі спостереження за вашою поведінкою. Мову жестів у багатьох випадках можна назвати мовою дружнього привабливості. Але в нашому житті бувають ситуації, коли жести людей починають означати прямо протилежне. Тому слід навчитися читати негативні сигнали.

Необхідно зважати на такі функції невербальної поведінки особистості:

- створення образу партнера по спілкуванню;
- вираження якості й зміни взаємовідносин партнерів по спілкуванню, формування цих відносин;

- уточнення, зміна розуміння вербального повідомлення, посилення емоційної насиченості сказаного;
- підтримка оптимального рівня психологічної близькості між особами, які спілкуються;
- є індикатором актуальних психічних станів особистості;
- є показником статусно-рольових відносин.

Отже, для оперативних працівників поліції спілкування є інструментом виконання функціональних обов'язків та є основним засобом реалізації всіх сторін оперативно-розшукової діяльності. Саме тому працівникам оперативних служб поліції необхідно знати і загальні закономірності спілкування, і особливості їх проявів у конкретних умовах службової діяльності, володіти технологіями та психотехніками спілкування, тобто бути здатними ефективно взаємодіяти з оточуючими в системі міжособистісних стосунків. Опанування оперативними працівниками поліції навичок ефективної комунікації, їх досконале володіння повним спектром засобів професійного спілкування як у службовій діяльності, так і з громадянами є необхідною умовою протидії злочинності.

-
1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
 2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
 3. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: навчальний посібник. Дніпро, 2017. 107 с.
 4. Пам'ятка працівника Національної поліції України: інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських / уклад.: І. В. Клименко, Д. В. Швець, О. О. Євдокімова, Я. С. Посохова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2017. 52 с.
 5. Барко В. І., Ірхін Ю. Б., Підюков П. П. Розвиток комунікативних умінь керівників міліції та вирішення конфліктів (психолого-педагогічний аспект): навчальний посібник. К., 2005. 110 с.

Ю. А. Хатнюк,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу ІПФПНП ЛьвДУВС,
капітан поліції*

В. В. Середа,
*доктор юридичних наук, доцент,
начальник ГУ НП у Львівській області,
генерал поліції третього рангу*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ АНАЛІТИЧНУ РОБОТУ

Розбудова в Україні правової держави, яка забезпечує охорону прав, свобод і законних інтересів громадян, верховенство права в усіх сферах суспільного життя, є одним із головних напрямів державного будівництва та інтеграції до європейської спільноти. Подальший розвиток демократії, забезпечення прав і свобод громадян нерозривно пов'язані з підвищенням якості й ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання та розслідування правопорушень, в якій провідна роль належить органам Національної поліції України. Саме ці органи мають найбільші серед інших правоохоронних структур можливості щодо протидії злочинності й докладають значні зусилля, спрямовані на оздоровлення криміногенної ситуації (додаток 1).

Розробка та запровадження проактивної моделі протидії злочинності, в основу якої закладається послідовний, комплексний превентивний вплив на базові елементи злочинності, зокрема й ті, що мають високий ступінь латентності, виявлення осіб, які готують та вчиняють правопорушення сьогодні значною мірою залежать від ґрунтовності аналізу ситуації, його якості та дає змогу розглядати аналітичне забезпечення процесу запобігання та розслідування правопорушень як фактор, що визначає ефективність діяльності органів Національної поліції.

Ефективне виконання головних завдань органів Національної поліції України щодо боротьби із злочинністю,

забезпечення конституційних прав громадян та публічного порядку неможливо без належної організації та ефективного виконання низки внутрішньо-організаційних функцій (матеріального, кадрового, медичного, фінансового, документального, інформаційного та аналітичного забезпечення).

Змістом аналітичної роботи є комплекс організаційних методів та методичних прийомів, метою яких є вивчення інформації про стан злочинності і публічного порядку, аналіз результатів практичної діяльності органів поліції, а також тих умов, в яких вони функціонують. Ця робота забезпечує цілеспрямоване управління, його ефективність. Завдяки цій роботі можна виявити та дати оцінку проблемам, що виникають, сформулювати цілі, визначити об'єктивно необхідні функції, обґрунтувати структуру та підвищити ефективність діяльності системи [1, с. 78].

Сьогодні аналітичне забезпечення становить самостійну систему, яка характеризується певними принципами організації управління, що має властиві їй функції та чітко сформульовані цілі розвитку як на найближчий, так і на перспективний періоди, та складається, своєю чергою, з підсистем, між якими наявні стійкі структурні зв'язки [2, с. 68].

Не менш важливим питанням є визначення підрозділів Національної поліції України, що здійснюють аналітичну роботу. У цьому контексті варто погодитись із висновками В. М. Плішкіна, який зазначає, що аналітична робота в органах Національної поліції здійснюється всіма підрозділами всіх рівнів, їх галузевими службами, працівниками цих служб у межах їхньої компетенції (функціональних обов'язків) з метою якісного виконання поставлених завдань. Вимоги до організації аналітичної роботи для кожного рівня системи різні у зв'язку із різними завданнями цих органів і їх неоднаковими можливостями [3, с. 354].

Підрозділи організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування (далі – ОАЗОР) посідають центральне місце в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів поліції, що включає також забезпечення обігу інформації. Це підрозділи, що забезпечують і здійснюють у межах своєї компетенції функції Національної поліції України щодо координації, аналізу, планування, контролю та узгодження дій терито-

ріальних (міжрегіональних) органів, структурних (відокремлених) підрозділів поліції з реалізації державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави та протидії злочинності.

Водночас варто зазначити, що обіг інформації у той чи інший спосіб забезпечується всіма підрозділами й органами Національної поліції. Проте для низки підрозділів завдання та функції у сфері забезпечення обігу інформації є центральними; до таких, поряд із підрозділами ОАЗОР, можна віднести чергові частини та інші підрозділи Національної поліції, залучені до забезпечення обігу інформації. Розглянемо ці функції більш детально.

1. Збір інформації про криміногенну ситуацію на території обслуговування Національної поліції. Підрозділи ОАЗОР забезпечують обіг інформації з метою подальшої оцінки й аналізу такої інформації в межах закріплених функцій (додаток 2). Зокрема, відповідно до Положення про Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції України від 27 листопада 2015 року № 126, цей Департамент здійснює збір, оцінку, аналіз інформації про криміногенну ситуацію в Україні, резонансні кримінальні правопорушення, порушення публічної безпеки й порядку, інші надзвичайні події та заходи реагування на них [4].

Подібна функція на регіональному рівні закріплена також за управліннями ОАЗОР, які мають проводити збір, оцінку, аналіз інформації про криміногенну ситуацію на території обслуговування, кримінальні правопорушення, порушення публічної безпеки і порядку, інші надзвичайні події та заходи реагування, що вживаються підрозділами головних управлінь Національної поліції (далі – ГУНП) для усунення недоліків [5].

2. Підготовка інформаційних документів. Має на меті забезпечити зберігання інформації в діяльності підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів Національної поліції. Так, Департамент ОАЗОР готує: а) оперативні зведення та інформаційні документи про кримінальні правопорушення, події та в установленому порядку здійснює обмін такою інформацією з іншими правоохоронними

органами; б) комплексні аналітичні матеріали про стан оперативної обстановки в державі, проекти управлінських рішень щодо підвищення ефективності діяльності поліції з протидії злочинності та зміцнення правопорядку (додаток 3); в) за дорученням Голови Національної поліції України аналітичні, інформаційні, довідкові та інші матеріали для Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони, Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, керівництва Національної поліції України та інших зацікавлених органів виконавчої влади із залученням за необхідності структурних підрозділів апарату Національної поліції України, з питань, що належать до компетенції Національної поліції України; г) інформаційно-аналітичні матеріали керівництву Національної поліції України та Департаменту ОАЗОР з питань виконавської дисципліни в структурних підрозділах Національної поліції України та її територіальних органах [4].

На управління ОАЗОР покладено підготовку з урахуванням пропозицій і матеріалів підрозділів ГУНП: а) комплексної оцінки криміногенної ситуації на території обслуговування за півріччя і рік; б) узагальнених матеріалів за підсумками роботи засідань колегії та нарад керівництва ГУНП; в) аналітичних довідок про оперативну обстановку на території обслуговування і заходи, що вживаються підрозділами ГУНП з метою зміцнення правопорядку; г) доповідних записок керівництву ГУНП з проблемних питань діяльності підрозділів ГУНП [5].

3. Обмін інформацією з правоохоронними органами та іншими органами державної влади. Так, Департамент ОАЗОР в установленому порядку здійснює обмін інформацією про кримінальні правопорушення й події з іншими правоохоронними органами; виявляє, вивчає, узагальнює й упроваджує в діяльність поліції передовий і позитивний досвід з питань управлінської діяльності [4]. Своєю чергою однією з функцій управління ОАЗОР є обмін інформацією про кримінальні правопорушення та інші не пов'язані з ними події з іншими державними органами влади [5]. Варто зауважити, що в цьому разі для Департаменту ОАЗОР та управлінь ОАЗОР встановлені дещо відмінні положення. Так, якщо Департамент ОАЗОР здійснює обмін інформацією з іншими правоохоронними органами, то управління ОАЗОР здійснюють обмін інформацією із ширшим

колом суб'єктів, органами державної влади. Подібне положення, вочевидь, має відображати підвищення активності територіальних органів поліції на місцевому рівні. Однак у такому разі доцільним є доповнення переліку суб'єктів, з якими управління ОАЗОР здійснюють обмін інформацією, органами місцевого самоврядування, що перебувають на території обслуговування [6, с. 151–152].

4. Інформування керівництва про стан виконання підрозділами Національної поліції покладених на них завдань. Так, за управліннями ОАЗОР закріплена функція інформування керівництва ГУНП про стан виконання підрозділами ГУНП покладених на них керівництвом завдань у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, а також надання поліцейських послуг [5]. При цьому подібна функція за Департаментом ОАЗОР не закріплена. Водночас місце Департаменту ОАЗОР у системі апарату Національної поліції робить доцільним закріплення за ним функції інформування керівництва Національної поліції про стан виконання підрозділами Національної поліції покладених на них завдань [6, с. 152].

5. Формування та ведення інформаційних ресурсів. Згідно зі ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» поліція формує бази даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України [7].

В умовах сьогодення, а саме стрімкого зростання інформаційних потоків і дуже короткого терміну для прийняття рішень, критично важливим є створення для керівників всіх рівнів, особливо державних органів влади та органів місцевого самоврядування, сучасного технологічного середовища, що сприяє оперативному аналізу інформації та прийняттю ефективних управлінських рішень і у поточних (планових), і в надзвичайних (позапланових) кризових ситуаціях. Найважливішим елементом цього середовища є побудова ситуаційних центрів (далі – СЦ) різних рівнів. Залежно від галузі застосування, назва «Ситуаційного центру» може трансформуватися у «центр командування і управління» (command and control center), «кризовий центр» (crisis center), «надзвичайний центр» (emergency center), «залу нарад» (corporate boardroom, conference room). Відтак під центром розуміється не лише

спеціально обладнане приміщення, а й відповідні інформаційні, телекомунікаційні, програмні та методичні засоби, що забезпечують процес доставки, агрегації інформації з метою вироблення відповідного управлінського рішення [8, с. 119].

Ситуаційні центри є невід'ємною складовою інформаційної інфраструктури електронного урядування, спрямованої, насамперед, на підвищення ефективності діяльності органів влади за рахунок оперативного формування більш обґрунтованих управлінських рішень. Ситуаційні центри містять інформаційний простір для ефективного моніторингу, прогнозування, прийняття рішень та контролю їх виконання, що дає змогу реалізувати новий формат управління в умовах жорсткого дефіциту часу та ресурсів, оцінювати можливі стратегічні, політичні, економічні, соціальні, екологічні ризики, які можуть виникати за різних сценаріїв управлінських ситуацій. Для мінімізації ризиків використовують довгострокове прогнозування розвитку управлінських (кризових) ситуацій, розробку та моделювання різноманітних сценаріїв їх розвитку [8, с. 119].

Ситуаційний центр – це служба, створена на базі чергової частини Управління ОАЗОР ГУНП для взаємодії всіх підрозділів ГУНП із метою забезпечення координації та управління силами і засобами ГУНП та в разі ускладнення оперативної обстановки або виникнення надзвичайних ситуацій. Працівники СЦ Управління ОАЗОР ГУНП у цілодобовому режимі забезпечують моніторинг оперативної обстановки, збір, накопичення, обробку і аналіз інформації, необхідної для підготовки та прийняття управлінських рішень у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та забезпечення публічної безпеки і порядку, запобігання терористичній діяльності, забезпечують введення ступенів готовності та спеціальних оперативних планів у ГУНП [8, с. 121].

Сьогодні важливим у разі прийняття управлінського рішення є: швидкість реагування на динаміку характеристик та показників стану об'єкта управління; високий ступінь відповідальності за результат управлінського впливу; взаємодія органів влади різного рівня; ефективні комунікації між державними службовцями та посадовими особами органів місцевого самоврядування щодо стану об'єкта управління за допомогою сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій [9, с. 3].

Утворені в системі Національної поліції ситуаційні центри – це підрозділи зі збору, опрацювання й аналізу інформації щодо рівня, структури і динаміки злочинності по всій Україні. Є ситуаційний центр Національної поліції, де проводиться лише збір та опрацювання інформації, і ситуаційні центри в місті Києві та областях, у складі яких працює служба «102» (додаток 4). Робота ЦС ГУНП здійснюється позмінно в цілодобовому режимі. Контроль та організацію ЦС ГУНП забезпечує начальник Управління ОАЗОР через начальника ЦС ГУНП.

Створення системи ситуаційних центрів почалося разом зі створенням Національної поліції України. По-перше, було зрозуміло, що колишні чергові частини не відповідають сучасним вимогам, і, як результат, правоохоронці суттєво програють у швидкості реагування. По-друге, збільшилася кількість звернень громадян [10].

Діяльність ЦС ГУНП реалізується за допомогою спеціальних програмно-технічних інструментальних засобів, що забезпечують роботу працівників із застосуванням інформаційних технологій. Технологічною основою діяльності ЦС ГУНП є інформаційно-аналітична система, до якої регулярно надходить інформація з визначених джерел та забезпечується її експертно-аналітична обробка [8, с. 126] (додаток 5).

Нині, на основі інформаційних технологій упроваджуються потужні інформаційно-пошукові системи, вдосконалюється система управління та інформаційно-аналітичного забезпечення Національної поліції, розробляються нові методи збирання й аналізу інформації, розширюються можливості спеціальних технічних засобів тощо [11, с. 149]. Водночас професійний рівень працівників підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції має відповідати сучасним вимогам.

Головне завдання полягає у перетворенні системи вищої освіти Міністерства внутрішніх справ на високоефективну мобільну систему, здатну оперативно реагувати на потреби практичних підрозділів щодо підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для підрозділів Національної поліції, підвищення кваліфікації та перепідготовки поліцейських, проведення наукових досліджень із актуальних проблем застосування сучасних інформаційних технологій у правоохоронній діяльності [11, с. 158].

Отже, аналітична робота в органах (підрозділах) Національної поліції – це постійна дослідна діяльність (функція процесу управління), що охоплює своїм змістом широкий комплекс організаційних заходів і методичних прийомів для вивчення і оцінки інформації про стан злочинності, публічного порядку та безпеки, результати практичної діяльності органів (підрозділів) поліції із виконання поставлених перед ними завдань, а також про умови, в яких ці завдання виконуються.

Підсумовуючи, можна зробити стверджувати, що основними завданнями підрозділів Національної поліції України, що здійснюють аналітичну роботу, є:

а) забезпечення безперервного моніторингу та оцінки оперативної обстановки і результатів службової діяльності;

б) систематичне інформування органів влади, центрального апарату Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції України, ГУНП та територіальних органів поліції про фактичний стан злочинності, публічного порядку та безпеки і прогнози щодо його змін;

в) внесення пропозицій для своєчасного прийняття управлінських рішень щодо посилення боротьби зі злочинністю, забезпечення публічного порядку та безпеки;

г) підготовка обґрунтованих пропозицій, на підставі яких можливе прийняття нових чи вдосконалення чинних правових актів щодо діяльності органів Національної поліції України.

-
1. Ковтун І. В. Організаційно-аналітичне забезпечення діяльності кримінальної міліції: проблемні аспекти. *Вісник Академії управління МВС України*. К., 2009. № 3. С. 71–80.
 2. Пеньков С. В. Аналіз організації інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Національної поліції України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Х., 2017. № 3 (78). С. 66–73.
 3. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. Ю.Ф. Кравченка. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
 4. Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1815135>
 5. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та

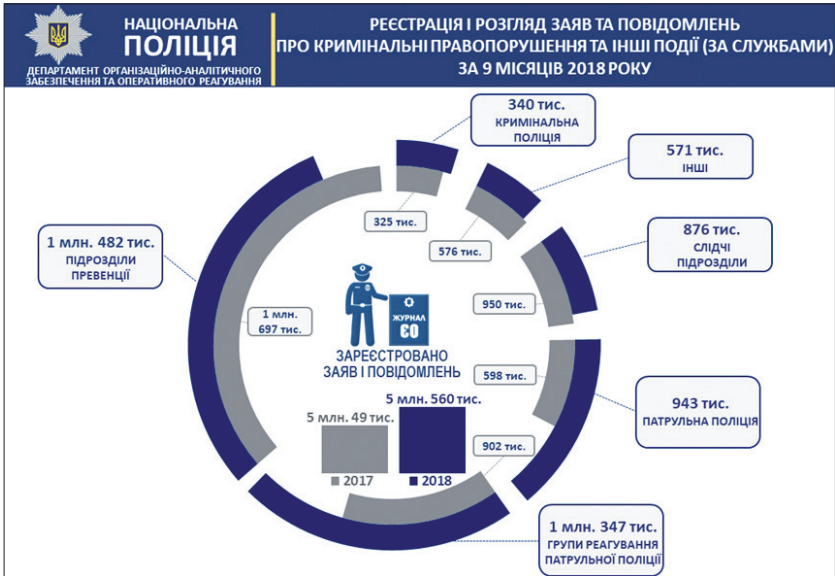
- м. Севастополі, областях, м. Києві: наказ МВС України від 22 січня 2016 р. № 39. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-16>
6. Негодченко В. Зміст адміністративно-правових способів і засобів забезпечення обігу інформації підрозділами інформаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування органів Національної поліції України. *Підприємство, господарство і право*. Київ, 2017. № 3. С. 149–154.
 7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 58-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
 8. Гладун Ю. Побудова типового центру забезпечення публічної безпеки на прикладі ситуативного центру Головного Управління Національної поліції у Львівській області. *Ефективність державного управління: фахове видання Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України*. Львів, 2016. Вип. № 4 (49). Ч. 1. С. 119–128.
 9. Семенченко А. І., Клименко І. В., Журавльов А. В. та ін. Ситуативні центри органів державної влади: наук. розроб. / за заг. ред. А. І. Семенченка. К.: Національна академія державного управління при Президентові України, 2013. С. 3.
 10. Сергєєв О. Ситуаційний центр Нацполіції: аналіз злочинності, оперативної обстановки та координація підрозділів. URL: <https://ua.112.ua/statji/sytuatsiyni-tsent-r-natspolytsyy-analiz-zlochynnostioperativnoi-obstanovky-ta-koordynatsiia-pidrozdiliv-431302.html>
 11. Мовчан А. В. Модель підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для органів Національної поліції України. *Інформаційні технології і засоби навчання: фахове видання Національної академії педагогічних наук України*. К., 2018. № 4. Т. 66. С. 149–161.

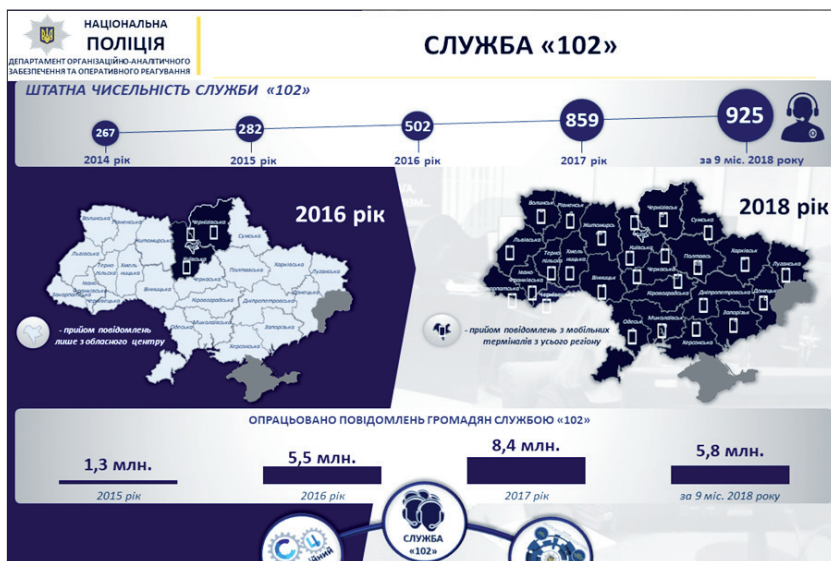
ДОДАТКИ

Додаток 1

НАЦІОНАЛЬНА
ПОЛІЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ОПЕРАТИВНО-ДОСЛІДНОГО
ЗВ'ЯЗКУ ТА ОПЕРАТИВНОГО РОЗУМІННЯ

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА
ефективності діяльності ГУНП з протидії злочинності
за результатами роботи 9 місяців 2018 року

СУМА РЕЙТИНГУ *

* Розрахунок рейтингу здійснено за формулою розрахунку рейтингу регіонів, затвердженою постановою КМУ від 21.10.2015

Назва вулварного регіона	№	Питання в яких розкриваються критерії оцінки при вимірюванні злочинності в регіоні (за кожне питання 1 б.р.)	Додаткова інформація про виконання заходів	Кількість виконаних заходів	Додаткова інформація про виконання заходів											
Успішність виконання	ТТ	ТТ в місті	Діяльність в місті	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів
Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів
Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів	Виконання заходів
91	98	100	100	90	45	26	2	2	3	6	-19	-6	114	9	7,9	
92	82	91	80	49	89	-35	2	7	10	4	167	10	43	208	7,9	
93	91	92	95	100	52	57	-43	0	2	2	6	23	3	310	132	8,5
94	91	89	88	100	32	81	-32	0	18	7	4	48	-2	-30	218	8,5
95	89	94	95	79	51	68	-4	2	7	5	4	28	1	5	12	9,2
96	87	86	82	80	46	37	-18	10	3	13	7	83	12	-7	-18	9,2
97	91	93	88	100	33	60	-10	2	0	5	5	65	1	-10	-18	9,6
98	93	92	95	100	74	55	-25	0	2	6	6	44	34	338	56	7,2
99	96	92	100	50	67	-16	7	16	9	10	33	-25	145	-4	7,2	
100	94	98	94	93	57	63	24	14	11	7	7	16	-6	-36	-58	7,3
101	98	94	100	67	52	70	-18	0	8	10	12	100	7	18	-82	7,5
102	94	91	90	80	56	86	5	0	7	7	3	260	-12	26	43	8,1
103	95	93	94	100	49	100	-49	0	6	9	4	177	-10	-66	-11	8,3
104	97	87	100	63	60	100	-9	0	18	8	4	17	-28	39	-14	9,2
105	93	91	89	64	54	67	-40	0	58	1	4	27	-13	33	-7	9,7
106	91	91	92	75	41	100	-34	0	2	1	5	-9	-18	-26	-62	10,6
107	88	89	75	100	48	83	-27	0	6	2	3	-21	-22	4	-30	11,2
108	96	98	100	100	64	100	-12	5	5	7	8	-21	-13	39	214	6,3
109	94	100	100	50	52	50	-9	2	17	12	13	29	22	-32	224	6,4
110	100	98	100	100	54	73	11	3	6	6	7	36	13	-65	47	7,0
111	92	100	100	100	61	57	33	4	4	2	13	25	-18	101	48	7,1
112	94	100	100	100	29	89	-25	3	0	12	4	26	-13	-37	93	7,8
113	100	86	83	75	49	67	-54	0	4	13	4	42	19	19	138	8,7
114	90	87	83	83	39	56	-23	0	18	6	4	242	23	32	93	9,1
115	83	95	83	25	63	100	-70	4	4	4	12	36	29	-40	-7	9,5
116	92	92	92	85	49	62	-21	2	7	7	6	47	-2	11	22	9,1

* * * Здійснено розрахунок рейтингу регіонів, затвердженою постановою КМУ від 21.10.2015

* * * Здійснено розрахунок рейтингу регіонів, затвердженою постановою КМУ від 21.10.2015

** Додаткова інформація про виконання заходів розкриває злочинність

• Об'єкти з особливим значенням

З. Р. Кісіль,

*доктор юридичних наук, професор,
декан факультету психології ЛьвДУВС*

ЩОДО ПОРЯДКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ, МЕДИКО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ МВС УКРАЇНИ

Актуальність питання щодо порядку організації психологічного супроводу учасників бойових дій. П'ятий рік війни на Сході України та її наслідки, які впливають на все суспільство, змушує створювати професійну, якісну систему психологічної, соціально-психологічної та медико-психологічної допомоги військовослужбовцям у період їхньої підготовки до бойових дій, під час виконання бойових дій та в період відновлення та адаптації після бойових дій. Особливу увагу потрібно звернути на створення та вдосконалення програми комплексної реабілітації військовослужбовців після їхнього повернення із зони бойових дій, до якої можна включити декілька пунктів.

1. Професійно-психологічний відбір.

Слід зазначити, що велика кількість небойових втрат серед військових свідчить про важливість професійно-психологічного відбору військовослужбовців для забезпечення більшої якості військової служби з меншими затратами та впливами на психічне здоров'я учасників бойових дій.

Професійно-психологічний відбір – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення відбору громадян, які призиваються (приймаються) на військову службу, і військовослужбовців з професійно важливими якостями, що відповідають вимогам військово-професійної діяльності.

Основними завданнями професійно-психологічного відбору особового складу є:

- оцінка психологічної та психофізіологічної придатності військовослужбовців до видів діяльності, до виконан-

ня яких вони призначаються, прогноз успішності їх подальшої професійної діяльності під час проходження військової служби та виконання завдань за призначенням;

- виявлення особового складу осіб із нервово-психічною нестійкістю, з асоціальними установками та тих, що вживають психоактивні речовини, підготовка та надання керівному складу військових частин (підрозділів) відповідних висновків та рекомендацій;

- надання рекомендацій із раціонального розподілу особового складу згідно з рівнем їхнього розвитку професійно важливих психологічних та психофізіологічних характеристик за відповідними спеціальностями з метою комплектування відповідних військових частин (підрозділів).

При цьому використовуються такі методи:

- контент-аналіз (якісно-кількісного методу вивчення документів);

- індивідуальна бесіда;

- спостереження;

- діагностування (проведення психологічного тестування).

2. Документи щодо психологічної реабілітації учасників бойових дій, які функціонують нині у сфері психічного здоров'я.

1) Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) (далі – Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців: наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015).

2) Стандарти медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі (далі – ПТСР):

- Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад».

- Адапована клінічна настанова, заснована на доказах «Посттравматичний стресовий розлад».

3. Порядок отримання психологічної допомоги після перебування військовослужбовців у зоні бойових дій.

Психологічна допомога – це комплекс психологічних заходів відновлювального характеру, спрямованих на подолання негативних психологічних наслідків виконання обов'язків військової служби та відновлення належного рівня психічного здоров'я військовослужбовців.

Психологічна допомога військовослужбовцям – комплекс організаційних, психологічних, медичних та інших заходів, спрямованих на забезпечення успішного подолання воїнами обставин сучасного бою, які травмують психіку, задля збереження боєздатності та попередження розвитку в них посттравматичних розладів. Психологічна допомога військовослужбовцям включає психологічну підтримку і психологічну реабілітацію.

Психологічна підтримка – спрямована на активізацію наявних психічних ресурсів та створення додаткових ресурсів для забезпечення активних дій особового складу в умовах сучасного бою. Здебільшого психологічна підтримка має профілактичний характер і скерована на попередження у воїнів розвитку негативних психічних явищ.

Психологічна реабілітація військовослужбовців – це специфічний вид психологічної допомоги, що надається воїнам, які переживають гострі чи хронічні адаптаційні розлади.

Під **психологічною допомогою** надалі розумітиметься як сам процес надання психологічної допомоги, так і процес виконання психореабілітаційних заходів.

Метою надання психологічної допомоги військовослужбовцям є відновлення фізичного та психологічного здоров'я, спроможності й готовності виконувати службові обов'язки і також можливості адаптації в мирному суспільстві.

Основними завданнями психологічної допомоги є:

- подолання кризових психічних станів військовослужбовців;
- відновлення психологічної витривалості військовослужбовців та їх психічної стійкості до впливу стресових чинників;
- профілактика виникнення конфліктних ситуацій у військових колективах;

- відновлення у військовослужбовців необхідного рівня психологічної готовності до виконання завдань;
- психологічна реабілітація військовослужбовців.

Психологічна корекція – цілеспрямований психологічний вплив на військовослужбовця для приведення його психічного стану до норми після виявлення в нього будь-яких психологічних відхилень (неклінічних порушень) та відновлення його здатності до виконання службових обов’язків.

Психологічна просвіта – передача актуальних знань з психології, роз’яснення, як цими знаннями правильно користуватися, а також консультування з приводу незрозумілих для військовослужбовця ситуацій.

Надання психологічної допомоги включає в себе три основні етапи:

1. Діагностика наявного стану військовослужбовця або групи.
2. Психологічний вплив (корекція).
3. Подальший психологічний супровід стану військовослужбовця або групи.

Психологічна реабілітація – це система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей військовослужбовця, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження його особистості. Психологічна реабілітація військовослужбовців – це специфічний вид психологічної допомоги, що надається воїнам, які переживають гострі чи хронічні адаптаційні розлади.

Діагностичний етап включає:

- застосування діагностичного інструментарію, методів спостереження, опитування, експертного оцінювання тощо;
- аналіз отриманої інформації, інтерпретація результатів діагностування;
- встановлення характеру проблеми у психологічному стані військовослужбовця;
- визначення найбільш ефективного методу психологічної допомоги.

Етап психологічного впливу (корекції) планується на основі результатів діагностичного етапу й передбачає цілеспрямовану взаємодію з військовослужбовцем для надання йому допомоги у вирішенні його психологічних проблем.

Основними формами роботи на цьому етапі є психологічне консультування з техніками когнітивно-поведінкової та тілесно-орієнтованої терапії.

Етап психологічного супроводу включає:

- регулярне спостереження з боку психолога за поведінкою та службовою діяльністю військовослужбовців, контроль за виконанням рекомендацій психолога;
- інструктаж, навчання найближчого соціального оточення військовослужбовця (командирів, товаришів по службі, членів сімей) необхідним особливостям поведінки щодо нього, способам і формам надання психологічної підтримки та контроль за виконанням цих рекомендацій;
- проведення за необхідності додаткових психологічних консультацій.

Під час надання психологічної допомоги передбачаються й індивідуальна, і групова форми роботи.

Якщо ж на діагностичному етапі фахівець припускає діагноз гострий стресовий розлад (ГСР) чи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – тоді визначається більш ефективний метод психологічної допомоги – скерування до вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) ланок медичної допомоги (Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців: наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015).

Згідно з «Дослідницькими діагностичними критеріями» Міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду (ВООЗ, 1992), гостра реакція на стрес (ГРС) (F43.0) – тимчасовий розлад, який розвивається у людини без будь-яких інших проявів психічних розладів у відповідь на незвичайний фізичний або психічний стрес і зазвичай стихає через декілька годин або днів; ПТСР (F43.1) визначається як відстрочена або затяжна реакція на стресогенні події чи ситуацію винятково загрозливого або катастрофічного характеру, які можуть зумовити дистрес майже у будь-кого.

ГСР та ПТСР – розлади, які мають такі базові симптоми:

- повторне переживання – нав'язливі тривожні спогади про травматичну подію; кошмари; інтенсивні психологічні страждання або соматичні реакції, такі, як підвищене потовиділення, прискорене серцебиття та паніка при нагадуванні про травматичну подію;
- уникнення і емоційне заціпеніння – уникнення занять, місць, думок, почуттів або розмов, пов'язаних із подією; обме-

жені емоції; втрата інтересу до звичайної діяльності; почуття відстороненості від інших;

– надмірне збудження – безсоння, дратівливість, труднощі з концентрацією уваги, надмірна настороженість, надмірний старт-рефлекс.

Основна відмінність між ГСР (308.3) і ПТСР (309.81) за Діагностичною і статистичною настановою з психічних розладів 5-го перегляду (DSM-V) – це тривалість часового проміжку, що минув з моменту травматичної події. ГСР діагностують в період від 2 днів до 1 міс після травматичного інциденту, а ПТСР – не раніше, ніж через місяць. ПТСР виникає після ГСР або латентного періоду, який може тривати від кількох тижнів до 6 міс. або, зрідка, до декількох років. Перебіг ПТСР визначається як гострий, коли симптоми зберігаються впродовж менше 3 міс., хронічний, коли симптоматика проявляється протягом 3 міс. і більше. У випадках, коли початок симптомів спостерігається через 6 міс після травматичної події, розлад визначається як ПТСР із пізнім проявом. ПТСР має хвилеподібний перебіг. Здебільшого пацієнти одужують, але інколи хвороба триває протягом багатьох років після катастрофи і трансформується в хронічну зміну особистості (F62.0).

Надання вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги пацієнтам з ГСР та ПТСР передбачає використання високотехнологічних методів клініко-психопатологічного та клініко-анамнестичного дослідження (клінічні консилиуми, розбори, технології телемедицини), нейровізуалізації (МРТ, КТ), нейрофізіологічного (ЕЕГ, сомнографія), психодіагностичного, психометричного та психофізіологічного дослідження.

Комплекс терапевтичних заходів включає травмофокусовані впливи, які є пріоритетними, фармакотерапію, психосоціальну реабілітацію та інші фізичні методи.

Учасники бойових дій, яким ставлять діагноз ГСР та ПТСР, мають бути забезпечені психотерапевтичним та психокорекційним травмофокусованим втручанням із використанням травмофокусованої когнітивно-поведінкової психотерапії (ТФ-КПТ) та методу десенсибілізації та репроцесуалізації травми за допомогою руху очей (ЕМДР), що включають експозицію та когнітивне реструктурування. ТФ-КПТ проводиться індивідуально, для пацієнтів з ГСР – 5–10 сеансів, для пацієнтів

з ПТСР – 8–12 сеансів залежно від часу початку психотерапії та терапевтичної відповіді (для пацієнтів з коморбідною патологією, тривалою та повторною травмою з нестійким терапевтичним альянсом можуть знадобитися додаткові сеанси).

Коли симптоми не піддаються травмофокусованим втручанням, необхідно розглянути можливість обґрунтованого застосування фармакотерапії.

Такий вид психологічної допомоги має здійснюватися мультидисциплінарною командою за участю лікаря-психіатра, лікаря-психотерапевта, лікаря-психолога, практичного психолога та інших відповідних фахівців. До надання допомоги можна залучати волонтерів, ветеранів-комбатантів, соціальних працівників, членів родин постраждалих осіб та представників громадських організацій.

Не рекомендовано надавати перевагу фармакологічним засобам перед травмофокусованою терапією, але їх використання може розглядатись в тому випадку, коли людина не готова чи не бажає залучатись або не має доступу до отримання лікування за допомогою травмофокусованої терапії, якщо зазначені особи мають додаткові проблеми з психічним здоров'ям, такі, як депресія, або вони не отримали покращення від застосування травмофокусованої терапії. У випадку застосування фармакологічних засобів, перевага має віддаватись медикаментам СІЗЗС.

4. Вдосконалення якості фахівців у сфері психічного здоров'я.

Організація на державному рівні можливості отримання фахівцями у сфері психічного здоров'я психотерапевтичної освіти за рекомендованими напрямками травмофокусованої когнітивно-поведінкової психотерапії (ТФ-КПТ) та методу десенсибілізації та репроцесуалізації травми за допомогою руху очей (ЕМДР), а також можливості отримання базового рівня консультування з техніками цих напрямків суттєво може покращити якість та ефективність надання психологічної допомоги учасникам бойових дій.

Важливим також є проведення навчання практичних психологів з отримання якісної освіти у методі ненасильницького спілкування (ННС, групова робота), що за вивчення цього питання засвідчує суттєві результати у покращенні показників психологічного самопочуття та поведінки учасників бойових дій.

Вовк М. З.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету ЛьвДУВС,*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМ РІШЕННЯМ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ОРГАНУ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ

У ст. 3 Конституції України проголошено, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а в ст. 56 Основного Закону України встановлено, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Відповідно до ст. 62 Основного Закону України, у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням [1]. На реалізацію відповідних конституційних норм спрямоване положення ст. 1176 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), згідно з якою на державу покладається обов'язок відшкодувати шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду [2].

Питання про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду нині є дуже актуальним. Хоча цивільно-правових спорів у судовій практиці з відповідної категорії є небагато, але суми стягнень за відшкодування шкоди – значні. Так, у 2017 р. на розгляд до місцевих судів надійшло 607 справ про відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю відповідних органів, а присуджено до стягнення 38,7 млн грн, у 2016 р. – 456 справ, а присуджено

до стягнення 15,9 млн грн, в 2015 р. – 488 справ, натомість присуджено до стягнення 7,9 млн грн [3].

Теоретичні та практичні засади щодо відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду висвітлювались у працях науковців кримінально-процесуального та цивільного права. Зазначену проблематику з цивілістичної точки зору досліджували такі вчені: О. О. Боярський, Ю. І. Галушка, О. О. Лов'як, А. О. Нємцева, І. С. Ніжинська, І. Б. Протас, О. О. Отрадна, М. М. Фролов та інші. Однак законодавча конструкція ст. 1176 ЦК України, що регулює правовідносини з відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду містить низку недоліків.

Відтак метою статті є аналіз правової регламентації правовідносин із відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду та сформулювання пропозицій щодо правового регулювання відшкодування зазначеної шкоди.

Правовому регулюванню правовідносин із відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду присвячені ст. 1176 ЦК України та Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [4]. Порядок застосування вказаного Закону визначається спеціальним Положенням [5].

Згідно зі ст. 1176 ЦК України суб'єктом відповідальності за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду є держава. Такий законодавчий підхід можна пояснити такими аргументами. По-перше, держава наділила відповідні органи, їх посадових та службових осіб певними повноваженнями,

тому вона є суб'єктом таких правовідносин. Визнання держави учасником цих правовідносин означає, що вона бере на себе відповідальність за дії відповідних осіб чи органів. По-друге, у держави є більше можливостей відшкодувати завдану шкоду, ніж у її органів, посадових чи службових осіб, що збігається з інтересами потерпілого. По-третє, органи держави є бюджетними організаціями, а це означає, що у всіх випадках покладання відповідальності на них відшкодування в остаточному підсумку здійснюється за рахунок коштів державного бюджету [6, с. 140].

У ч. 1. ст. 1176 ЦК України міститься вичерпний перелік незаконних рішень, дій чи бездіяльності, внаслідок вчинення яких органом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування прокуратури або суду може бути завдана шкода фізичній особі, а саме: незаконне засудження, незаконне притягнення до кримінальної відповідальності, незаконне застосування запобіжного заходу, незаконне затримання, незаконне накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт. А у ч. 6 ст. 1176 ЦК України зазначено, що відшкодовується шкода, завдана фізичній або юридичній особі внаслідок іншої незаконної дії або бездіяльності чи незаконного рішення відповідних органів [2].

Натомість у ст. 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» перелік незаконних рішень, дій чи бездіяльності, внаслідок вчинення яких відповідними органами може бути завдана шкода фізичній особі, не є вичерпним. Зокрема, зазначено, що відшкодуванню підлягає шкода, завдана громадянину внаслідок:

1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;

3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства [4].

Таким чином, у ч. 1 ст. 1176 ЦК України та ст. 1 відповідного Закону не збігається перелік кримінально-процесуальних та адміністративних дій, в результаті незаконного вчинення яких може бути заподіяна шкода фізичній особі органом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.

У цивілістичній літературі неоднотайними є думки науковців щодо того, якому нормативно-правовому акту надавати перевагу при врегулюванні відповідного питання: Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» чи ЦК України [7, с. 178; 8, с. 116].

Слід зазначити, що у випадку конкуренції норм застосуванню підлягає спеціальна норма права. Видається, що переваги у застосуванні мають мати норми відповідного Закону, оскільки, як це передбачено ч. 7 ст. 1176 ЦК України, порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, встановлюється законом.

Однак у Постанові Судової палати в цивільних справах Верховного Суду України від 25.05.2016 (справа № 6-440цс16) висловлена така правова позиція: шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою лише у випадках вчинення незаконних дій, вичерпний перелік яких охоплюється ч. 1 ст. 1176 ЦК України. За відсутності підстав для застосування ч. 1 ст. 1176 ЦК України, в інших випадках заподіяння шкоди цими органами діють правила ч. 6 цієї статті – така шкода відшкодовується на загальних підставах, тобто виходячи із загальних правил про відшкодування шкоди, завданої ор-

ганом державної влади, їх посадовими та службовими особами (статті 1173, 1174 цього Кодексу) [9].

Загальні положення про відшкодування шкоди визначені в главі 82 ЦК України та передбачені ст.ст. 1166 та 1167 ЦК України. Положення ст.ст. 1166, 1167 ЦК України поширюються на всі норми, що входять до глави 82 ЦК України, тією мірою, в якій їх не змінюють спеціальні правила, передбачені окремими статтями цієї глави, зокрема і на ч. 6 ст. 1176 ЦК України.

У цивілістичній літературі з приводу того, що слід розуміти під поняттям «загальні підстави», яке міститься у ч. 6 ст. 1176 ЦК України, існує дві позиції. Прихильники першої, зокрема Ю. І. Галушка, вважають, що під загальними підставами слід розуміти загальні правила відшкодування шкоди, передбачені ст.ст. 1166 та 1167 ЦК України [10, с. 11].

На думку представників другої позиції, зокрема Б. П. Карнауха [11, с. 182] та О. О. Отраднової [8, с. 117], відшкодування шкоди за ч. 6 ст. 1176 ЦК України має відбуватись виходячи із загальних правил про відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, їх посадовими та службовими особами (ст.ст. 1173, 1174 ЦК України).

Згідно з ч. 1 ст. 1176 ЦК України право на відшкодування шкоди має лише фізична особа, а з ч. 6 ст. 1176 ЦК України – як фізична, так і юридична особа.

Однак слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 Кримінальний кодекс України доповнено Розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [12]. У Висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» від 22.05.2013 зазначено, що у законопроекті пропонують запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб, яку у законопроекті та Пояснювальній записці до нього названо «застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру» [13]. Тобто Головне науково-експертне управління робить висновок,

що заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб – це їх кримінальна відповідальність. У кримінально-правовій літературі також зазначається, що на сьогодні суб'єктом кримінальної відповідальності може бути як фізична, так і юридична особа [14, с. 181]. Тому, на нашу думку, шкода завдана юридичній особі у випадку незаконного притягнення її до кримінальної відповідальності, тобто незаконного застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, має відшкодовуватися за ч. 1 ст. 1176 ЦК України.

Право на відшкодування шкоди, завданої фізичній особі незаконними діями органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, згідно з ч. 2 ст. 1176 ЦК України, виникає у випадках, передбачених законом. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» зазначене право виникає у таких випадках:

- постановлення виправдувального вироку суду;
- встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали суду про призначення нового розгляду) факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;
- закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати;
- закриття справи про адміністративне правопорушення.

Право на відшкодування шкоди, завданої оперативно розшуковими заходами, виникає у випадках, передбачених п. 1-1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди,

завданої громадянину невідомими діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», або за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було розпочате кримінальне провадження за результатами цих заходів [2].

Право на відшкодування шкоди у громадянина, який був незаконно засуджений судом, виникає у випадку повної його реабілітації [5].

Відповідно до ч. 3 ст. 1176 ЦК України право на відшкодування шкоди не виникає, якщо кримінальне провадження закрито на підставі закону про амністію або акта про помилування [2].

Таким чином, законодавча конструкція ст. 1176 ЦК України, що регулює правовідносини із відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду містить низку недоліків, що призводить до неоднакового розуміння та тлумачення її, а відтак в практичній площині може призвести до різного застосування. З огляду на наведене, доцільно виключити ч. 6 ст. 1176 з ЦК України. У ч. 1 ст. 1176 ЦК України передбачити, що суб'єктом права на відшкодування шкоди може бути не лише фізична, а й юридична особа, а також розширити коло кримінально-процесуальних та адміністративних дій, незаконне вчинення яких органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, може бути завдана шкода.

-
1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
 2. Цивільний кодекс України від 16.03.2003. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
 3. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/
 4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину невідомими діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>

5. Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду»: наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України та Міністерства фінансів України від 04.03.1996. № 6/5/3/41. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96>
6. Нємцева А. О. Теоретико-правовий аналіз відповідальності без вини у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2016. 213 с.
7. Благодир А. А., Благодир В. С., Благодир С. М. Окремі питання відшкодування шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2017. № 4 (16). С. 176–183.
8. Отрадна О. О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2009. 240 с.
9. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25.05.2016 у справі № 6-440цс16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58106451/>
10. Галушка Ю. І. Відшкодування шкоди, завданої рішеннями діями чи бездіяльністю органів дізнання і досудового слідства за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2011. 18 с.
11. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій України, науковців, фахівців. Т. 11: Недоговірні зобов'язання / І. В. Спасибо-Фатєєва, Л. М. Баранова, Ю. В. Баулін та ін.; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2014. 416 с.
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013. № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18>
13. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46901
14. Нерсисян А. С. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи: аналіз нового законопроекту. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2 (14). С. 181–192.

Б. М. Гамалюк,
*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
юридичного факультету ЛьвДУВС*
В. М. Адам,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
юридичного факультету ЛьвДУВС*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗГІДНО ЗІ СТ. 270 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Однією із найскладніших категорій кримінальних проваджень щодо сфери здійснення господарської діяльності вважають злочини стосовно порушень вимог пожежної безпеки суб'єктами господарювання, передбачені ст. 270 Кримінального кодексу України (далі – КК). Згідно з нормами КК України порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270) належить до злочинів проти громадської безпеки.

Розслідування цієї категорії справ на практиці має певні труднощі: 1) втрата матеріальних слідів злочину під впливом високих температур, або унаслідок навмисних дій незацікавлених в об'єктивному розслідуванні осіб; 2) можливе інсценування підпалів з метою приховування інших умисних злочинів; 3) необхідність комплексного застосування різних за природою спеціальних знань; 4) необхідність швидкої взаємодії різних контролюючих органів під час розкриття злочину; 5) бланкетність норм ст. 270 КК України та недосконалістю методичної бази тощо.

Для розв'язання зазначених проблем багато практиків та науковців здійснювали свої дослідження у цій сфері. Так, одним із перших науковців, хто докладно вивчав цю проблему був відомий криміналіст А. Вайнгарт, який ще у 1905 р. видав

працю «Про розслідування підпалів: керівництво для юристів та агентів страхових спілок». Після чого і на науковому, і на загальнодержавному рівнях проводяться дослідження та формуються методичні рекомендації з приводу розслідування злочинів, пов'язаних із пожежами. Зокрема, науковою основою стали дослідження: А. Г. Аюпова, В. Д. Безвесільного, М. С. Брайніна, О. С. Григорьяна, О. Ф. Дьяченка, А. П. Єгорова, С. І. Зернова, Г. М. Казакова, В. В. Колеснікова, С. П. Митричева, А. В. Мішина, О. М. Оркіна, І. О. Попова, Л. А. Ушакова, М. Л. Цимбала та ін. На загальнодержавному рівні були утворені окремі державні науково-дослідні організації, оновлені структури яких існують і нині. Яскравим прикладом є діяльність Всесоюзного науково-дослідного інституту протипожежної оборони МВС СРСР у м. Києві, на базі якого був утворений Український науково-дослідний інститут пожежної безпеки МВС України. Серед знакових історичних документів щодо розслідування пожеж є Методика визначення пожежної безпеки електропроводок в пластмасових трубах (1972 р.), Методика визначення пожежної безпеки електропроводок в сталевих трубах (1980 р.), Виявлення і дослідження слідів легкозаймистих і горючих рідин в речових доказах, що вилучаються з місця пожежі (1985 р.), Методи дослідження стану електрообладнання при огляді місця пожежі (1988 р.) та ін.

Нині в Україні створена теоретична та методична база знань, пов'язана із розслідуванням пожеж суб'єктів господарювання. Однак складність здійснення слідчих дій, відсутність відповідної спеціалізації щодо розслідування таких злочинів у практичних працівників, незнання специфіки порушень правил пожежної безпеки призводять до помилок, втрати доказів, які спричиняють низьку ефективність проведення слідчих (розшукових) дій.

Ст. 270 КК України передбачена кримінальна відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Ч. 1 ст. 270 передбачає відповідальність за порушення вимог пожежної безпеки, якщо воно спричинило виникнення пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю, людей або майнову шкоду у великому розмірі, а ч. 2 – якщо воно спричинило загибель людей, майнову шкоду в особливо великому розмірі або інші тяжкі наслідки [2].

Майнова шкода вважається заподіяною у великих розмірах, якщо прямі збитки становлять суму, яка в триста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а в особливо великих розмірах – якщо прямі збитки становлять суму, яка в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Відповідно до ст. 216 КПК України досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 270 КК України, здійснюється слідчими органами Національної поліції України.

Ст. 270 КК України є бланкетною, оскільки вона відсилає до встановлених законодавством норм пожежної безпеки. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417 затверджено Правила пожежної безпеки в Україні. Однак, зазначений документ повністю не охоплює всіх вимог та правил із пожежної безпеки, які задекларовані в нашій державі для суб'єктів господарювання. Нині, згідно з оцінкою спеціалістів, загальний перелік нормативних актів, в яких передбачені вимоги до пожежної безпеки, становить близько 250 найменувань, серед яких закони, постанови Кабінету Міністрів України, положення, інструкції, стандарти, переліки та інші нормативні акти. Також слід звернути увагу на Постанову Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про знищення державного та колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» від 02.07.1976 № 4, яка дає тлумачення певних термінів і понять, здійснює відмежування складу злочину за порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки від інших злочинів, розкриває питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин [5].

Основним безпосереднім об'єктом злочину є пожежна безпека, тобто частина громадської безпеки, яка стосується попередження виникнення і поширення пожеж.

Відповідно до ст. 2 Кодексу цивільного захисту України, пожежею називають неконтрольований процес знищення чи пошкодження майна вогнем. Процес супроводжується чинниками, що створюють небезпеку для навколишнього середовища, людей та тварин [1].

Характеризуючи об'єктивну сторону злочину, слід зазначити, що до обов'язків суб'єкта господарювання належить забезпечення належних пожежних умов безпеки під час здійснення господарської діяльності. Зокрема, ч.ч. 2, 3 ст. 55 Кодексу цивільного захисту України передбачено, що «діяльність із забезпечення пожежної безпеки є складовою виробничою та іншої діяльності посадових осіб і працівників підприємств, установ та організацій. Зазначена вимога відображається у трудових договорах (контрактах), статутах та положеннях. Забезпечення пожежної безпеки суб'єкта господарювання покладається на власників та керівників таких суб'єктів господарювання».

Порушення пожежних вимог може реалізовуватись шляхом: а) невчинення дій, які особа зобов'язана і мала виконати (непроведення інструктажу для підлеглих працівників, невстановлення щитів із пожежним інвентарем); б) вчинення дій, які особа зобов'язана і мала вчинити, чи виконання їх неналежно (заправка не всіх вогнегасників, які мають бути на об'єкті); в) виконання дій, які заборонені протипожежними правилами (використання відкритого вогню для розігріву двигуна автомашини, віддання підлеглим розпорядження про виконання робіт з порушенням наявних вимог пожежної безпеки) [7].

Таким чином, об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) діянням у формі порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки; 2) наслідками у вигляді виникнення пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі; 3) причинним зв'язком між вказаними діянням і наслідками.

Як уже зазначалось, складністю здійснення слідчих дій є відсутність відповідної спеціалізації та знань щодо специфіки порушень правил пожежної безпеки у працівників слідчих органів Національної поліції України. Для вирішення зазначеної проблеми прийнято наказ МВС від 24.07.2017, яким затверджено Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень

та інших подій, пов'язаних з пожежами. Однак, зазначений документ залишає не вирішеним деякі організаційні питання, що негативно впливає на здійснення досудового розгляду справи.

Відповідно до вимог законодавства для розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із пожежами, органи (підрозділи) поліції проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на виявлення, фіксацію та збирання доказів, установлення обставин виникнення пожеж, а також умов, що призвели до їх виникнення, установлення осіб, причетних до вчинення правопорушень, та їх притягнення до відповідальності згідно з вимогами чинного законодавства, забезпечення відшкодування збитків, завданих потерпілим. Територіальні органи ДСНС залучаються для встановлення причин виникнення пожеж, а також обставин та умов, що сприяли їх виникненню. Крім того, посадові особи поліції, ДСНС та Експертної служби МВС у межах повноважень у разі виявлення, попередження, припинення та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних із пожежами, мають у взаємодії зі спеціалістами інших служб, у залученні яких виникла потреба, вживати заходів щодо всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин події або кримінального правопорушення [3].

Більш детально розглянемо деякі особливості розслідування пожеж.

Інформація про факти виникнення пожеж приймається черговими оперативно-координаційного центру територіального органу ДСНС, черговими інспекторами чергових частин ГУНП та секторів реагування патрульної поліції територіальних підрозділів ГУНП. Під час гасіння із числа начальницького складу територіального органу ДСНС призначається керівник гасіння пожежі, який в подальшому надає оперативну інформацію, пов'язану з пожежею, керівнику та членам слідчо-оперативної групи та забезпечує максимальне первинне збереження речей, матеріалів та обстановки на місці пожежі; надає інформацію керівнику слідчо-оперативної групи щодо зміни обстановки на місці пожежі під час її гасіння та виявлення обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; після ліквідації пожежі надає інформацію керівнику слідчо-оперативної групи щодо

первинного місця виявлення полум'яного горіння, подачі перших стволів на гасіння, про цілісність дверей, вікон та їх фурнітури, місця виявлення загиблих осіб та явища, що спостерігалися під час гасіння пожежі, тощо.

Слідча оперативна група створюється при чергових частинах територіальних підрозділів ГУНП. Їх склад формується з посадових осіб поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого начальником територіального підрозділу ГУНП, погодженого з керівником органу досудового розслідування.

Після прибуття на місце пожежі члени слідчо-оперативної групи з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх відходу. Встановленню підлягають обставини про виникнення та розвиток пожежі, місце виникнення, час, умови перебігу та причини пожежі. Таку інформацію, як правило, надає керівник пожежогасіння після ліквідації пожежі.

Під час огляду місця події обов'язком слідчо-оперативної групи є не лише виявлення доказів, а й фіксація доказової інформації про злочин. У зв'язку з цим виконуються креслення та схеми, ескізи вузлів та деталей, ведеться фото- та відеозйомка. За необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, які використовувалися особами, що вчинили кримінальне правопорушення. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються в учиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із пожежами.

Також серед основних питань, які необхідно з'ясувати стосовно суб'єкта господарювання, є: 1) документи, що закріплюють відповідність стану пожежної безпеки на об'єкті встановленим вимогам; 2) документи про призначення осіб, відповідальних за дотримання вимог пожежної безпеки на об'єкті, та їх правовий статус; 3) документи, пов'язані з проведенням інструктажів та перевірок знань з питань пожежної безпеки; 4) документи, пов'язані із забезпеченням належного функціонування установок пожежної автоматики та іншого приладдя; 5) плани (схеми) евакуації на випадок пожежі; 6) документи, що регулюють діяльність пожежно-технічної комісії та добровільної пожежної дружини (команди) на об'єкті (за їх наявності); 7) документи, отримані за результатами перевірок

органами, на які покладено функції державного контролю із забезпечення пожежної безпеки.

За відсутності таких даних у матеріалах про пожежу слідчий орган, із метою отримання чи оцінки даних про обставини, що зумовили подію пожежі та її наслідки, отримує такі відомості шляхом подання офіційного запиту до органу пожежної охорони, опитування очевидців події та учасників гасіння пожежі та ін.

Особливо слід звернути увагу на дозвільні документи та матеріали господарської діяльності юридичних осіб, які мають зберігатися у органах ДНС. Зокрема, згідно з п. 2 розділу V Наказу ДСНС «Про затвердження Методичних рекомендацій з ведення службової документації щодо планових (позапланових) перевірок» від 11.01.2018 № 13: «На кожен об'єкт перевірки в ДСНС або її територіальному органі чи підпорядкованому підрозділі заводиться окрема наглядова справа, в якій зберігаються матеріали листування та документи, що характеризують виконання (дотримання) суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері техногенної, пожежної безпеки та цивільного захисту». Отримання зазначених матеріалів є вкрай необхідним для повноти здійснення слідчих дій.

Серед слідчих дій, за ст. 270 КК України, які мають важливе значення для розкриття злочину, є допит осіб, а саме: 1) свідків; 2) осіб, відповідальних за пожежну безпеку об'єкта та керівника суб'єкта господарювання; 3) керівника та учасників гасіння пожежі зі складу пожежних підрозділів; 4) потерпілих. Також можуть бути додатково допитані: працівники ДСНС України, судовий медик, фахівці у галузі пожежної безпеки, експерти-криміналісти щодо відомостей, які стали їм відомі під час виконання ними функціональних обов'язків.

Також для встановлення обставин справи залучаються спеціалісти дослідно-випробувальних лабораторій територіальних органів ДСНС та УкрНДІЦЗ. Зокрема, посадова особа ДВЛ залучається до дослідження пожеж (участь в огляді місця події, фіксація обстановки на місці пожежі, проведення пожежно-технічних досліджень (експертизи) та установлення обставин і причин виникнення пожежі) слідчим та посадовими особами територіальних органів ДСНС через ОКЦ ДСНС, посадову особу територіального підрозділу ГУНП у разі, якщо: внаслідок пожежі загинуло три і більше або постраждало 5

і більше осіб; сталася пожежа із загибеллю або травмуванням людей на підприємствах, установах, в організаціях, закладах; площа пожежі становить 1000 та більше метрів квадратних; орієнтовні збитки внаслідок пожежі становлять 10 000 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; наявна інша необхідність залучення за рішенням слідчого. Посадова особа УкрНДІЦЗ за необхідності залучається до дослідження пожеж (участь в огляді місця події, фіксації обстановки на місці пожежі, проведення пожежно-технічних досліджень (експертизи) та установлення обставин і причин виникнення пожежі) слідчим та посадовими особами територіальних органів ДСНС через ОКЦ ДСНС, посадову особу територіального підрозділу ГУНП у разі, якщо: унаслідок пожежі загинуло п'ять і більше або постраждало 10 і більше осіб; загинуло три і більше або постраждало 5 і більше людей на підприємствах, установах, в організаціях, закладах; площа пожежі становить 10 000 і більше метрів квадратних; орієнтовні збитки внаслідок пожежі становлять 100 000 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; наявна інша необхідність залучення згідно з постановою слідчого.

Характеризуючи розслідування порушень вимог пожежної безпеки, слід звернути увагу на докази, які вимагають експертного дослідження, зокрема можуть призначатись: інженерно-технічні експертизи (електротехнічна, будівельно-технічна, пожежо-технічна, інженерно-технічна); криміналістичні експертизи (експертиза матеріалів, речовин та виробів, вибухотехнічна, трасологічна, технічна експертиза документів, почеркознавча, балістична експертиза); товарознавчі експертизи (машин, обладнання, сировини та товарів народного господарства, військового майна) тощо. При цьому призначення експертиз є першочерговими слідчими діями, адже великий розрив у часі між подією пожежі та експертним дослідженням, з одного боку, може відобразитися на якості дослідження, з іншого – дає можливість слідчому необхідну інформацію для подальшого планування розслідування.

Злочин є закінченим із моменту настання суспільно небезпечних наслідків, передбачених ч. 1 ст. 270 КК України (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину є спеціальний. Здебільшого це посадова особа, до повноважень якої належить забезпечення пожежної безпеки, також може бути кваліфікований працівник, який під час виконання своїх обов'язків може спричинити пожежу, наприклад, зварник, механік тощо. Коло таких осіб окреслено у Правилах пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом МВС України від 30.12.2014 № 1417, де у Загальних положеннях зазначається, що ці Правила є обов'язковими для виконання посадовими особами та працівниками суб'єктів господарювання, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережністю щодо наслідків. Порушення може бути як умисним, так і необережним.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 270 КК України) є спричинення ним: 1) загибелі людей; 2) майнової шкоди в особливо великому розмірі; 3) інших тяжких наслідків.

Отже, у сучасних умовах економічного розвитку особливого значення набувають питання забезпечення безпеки, де однією із складових є пожежна безпека. Для забезпечення пожежної безпеки в нашій державі створена система цивільного захисту та система правового регулювання відповідальності. Відповідно до ст. 216 КПК України, досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 270 КК України, здійснюється слідчими органами Національної поліції України. В зв'язку із складністю цієї категорії справ до розслідування залучаються спеціалісти контролюючих органів та науково-дослідних організацій в сфері пожежної, технічної та ін. безпеки.

-
1. Кодексу цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
 2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
 3. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування

кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17>

4. Про затвердження Методичних рекомендацій з ведення службової документації щодо планових (позапланових) перевірок: наказ Державної служби з надзвичайних ситуацій України від 11.01.2018 № 13. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-z-vedennja-sluzh-doc332608.html>
5. Про судову практику в справах про знищення державного та колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: Постанова Пленуму Верховного суду України від 02.07.1976 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-76>
6. Таран О. В., Кіцелюк В. М., Грига М. А. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: методичні рекомендації. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2017. 48 с.
7. Кіцелюк В. М. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2017. 251 с.
8. Колесніков В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2004. 180 с.

Резолюція
науково-практичного семінару
«ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ»

м. Львів

23 березня 2018 року

Як зазначається в Доктрині інформаційної безпеки України, що введена в дію Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017, в умовах гібридної війни проти України інформаційна сфера стала ключовою ареною протиборства з використанням інформаційного впливу на свідомість громадян з метою розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганди агресивної війни, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом та навіть порушення суверенітету і територіальної цілісності України. З огляду на це семінар відзначає, що особливо актуальним стає розвиток та ефективне функціонування підрозділів кіберполіції та кримінального аналізу на регіональному, державному та міжнародному рівнях на основі впровадження нових програмно-апаратних засобів і методів виявлення та викриття злочинних намірів.

Не менш важливим чинником залишається інформаційна підтримка управлінських рішень у системі МВС України та інших правоохоронних структурах, в яких пріоритетним завданням інформаційного управління залишається забезпечення чіткої регламентації якості та часу надходження інформації до відповідних фахівців, збереження безпеки інформації. Сучасні технологічні рішення покликані забезпечити одержання на базі зібраних вхідних даних оброблену, агреговану інформацію як основу для прийняття управлінських рішень керівництвом. Досягнення цієї мети може бути забезпечено лише подальшим вдосконаленням технологій збору, передачі, зберігання, обробки інформації, оптимальним її розподілом між відповідними структурними підрозділами із забезпечення прямих та зворотних зв'язків у процесі її циркуляції.

Ознайомившись із матеріалами науково-практичного семінару, заслухавши та обговоривши доповіді, учасники

семінару також висловлюють думку, що однією із вагомих проблем є певна невідповідність існуючої системи підготовки фахівців із потребами практичних підрозділів Національної поліції. Ця проблема поглиблюється недостатнім забезпеченням освітнього процесу програмно-технічними комплексами (або їх демоверсіями), що використовуються у практичній діяльності оперативних підрозділів. Очевидною є не завжди достатня співпраця у цьому напрямку між освітніми закладами та практичними підрозділами Національної поліції.

З огляду на потребу подальшого розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення Національної поліції України, **НПС пропонує:**

1. Удосконалювати практичні навички оперативних працівників у напрямі проведення, організації та координації інформаційно-пошукової та аналітичної роботи, спрямованої на збір, оцінку, аналіз, реалізацію інформації та її використання відповідно до завдань оперативних підрозділів Національної поліції.

2. Активізувати роботу з розробки, впровадження та застосування нових методів та напрямів здійснення інформаційно-аналітичної роботи, кримінального аналізу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності підрозділами кримінальної поліції.

3. Активізувати впровадження нових програмно-технічних комплексів, аналітичних систем підтримки прийняття рішень, спеціалізованих інформаційно-пошукових систем з урахуванням потреб підрозділів Національної поліції.

4. Продовжити співпрацю ЗВО та підрозділів Національної поліції у галузі впровадження інформаційно-аналітичних технологій для вирішення оперативних, тактичних та стратегічних завдань підрозділів кримінальної поліції.

5. З метою наближення освітнього процесу ЗВО зі специфічними умовами навчання до практичних потреб діяльності кримінальної поліції продовжити впровадження навчальних дисциплін, що базуються на сучасних досягненнях у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності та використовуються підрозділами Національної поліції.

6. Приділяти посилену увагу організації та проведенню тренінгів та практичних занять з працівниками, які здій-

снюють інформаційно-аналітичну діяльність, для набуття ними теоретичних знань, практичних навичок та підвищення рівня кваліфікації щодо виготовлення аналітичних продуктів, застосування передових методів у інформаційній та аналітичній діяльності та відповідного програмного забезпечення.

7. Підвищувати ефективність діяльності підрозділів кримінальної поліції у сфері протидії злочинності шляхом впровадження найновіших програмно-технічних засобів та підняття фахового рівня оперативних працівників.

8. Ініціювати наукові дослідження щодо розробки підходів до формування та подальшого розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності в підрозділах Національної поліції, які можуть бути використані для удосконалення існуючих, а також створення нових систем обробки оперативної інформації.

Учасники НПС стверджують, що в цілому реалізація таких завдань сприятиме якісній підготовці фахівців для структурних підрозділів МВС України та підвищенню ефективності роботи підрозділів кримінальної поліції у сфері протидії злочинності.

Додаткові пропозиції

Упровадити до ЗВО зі спеціальними умовами навчання спеціалізований навчальний курс «Використання інформаційних технологій та автоматизованих баз даних у діяльності кримінальної поліції», де передбачити вивчення: можливостей АБД та ІІПС для пошуку інформації, методів «комп'ютерної розвідки» та відпрацювання практичних навиків їх використання в діяльності кримінальної поліції» (декан факультету № 2 Донецького юридичного інституту МВС України, канд. юрид. наук, підполковник поліції В. А. Орлов).

Ухвалено учасниками науково-практичного семінару

Резолюція

Всеукраїнської науково-практичної конференції «УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ»

м. Львів

01 червня 2018 року

Ознайомившись із матеріалами конференції, заслухавши та обговоривши доповіді, у процесі конструктивної дискусії учасники конференції висловили думку, що у період загострення внутрішніх та зовнішніх протиріч надзвичайної актуальності набуває питання створення та функціонування системи економічної безпеки (СЕБ). Ефективна СЕБ виступає гарантом захисту національних економічних інтересів та економічної системи загалом від реальних і потенційних загроз. Становлення та розвиток СЕБ – процес складний, має свою логіку та етапи впровадження, функціонує відповідно до сучасних потреб з урахуванням наявних економічних можливостей та існуючих вимог.

Важливість проблеми забезпечення економічної безпеки набуває особливої гостроти внаслідок існування надмірно високого рівня криміналізації й тінізації у секторі підприємництва, зниження рівня економічної безпеки регіонів, погіршення інтегрованих показників соціально-економічного розвитку та підприємницької активності загалом.

Українські науковці напрацювали відповідний понятійно-категоріальний апарат, обґрунтували теоретико-методологічні та прикладні аспекти управління системою економічної безпеки, розробили механізми протидії загрозам економічній безпеці, оцінили ефективність їх реалізації.

Враховуючи наявні виклики та задекларовану проблематику, учасники конференції відзначають:

1. Об'єктивний процес забезпечення економічної безпеки держави зумовлює використання системного підходу до відстеження усіх можливих загроз економічній безпеці та оперативного реагування на їх прояви за допомогою цілісного складного механізму забезпечення економічної безпеки держави.

2. Основними вимогами для забезпечення ефективності системи управління економічною безпекою підприємництва в Україні повинні стати: захищеність підприємницького середовища через посилення відповідальності держави (правової, судової, інституційної тощо) перед суб'єктами підприємницької діяльності; альтернативність політики сприяння і розвитку підприємництва; адаптивність системи управління економічною безпекою підприємництва; внутрішня збалансованість основних параметрів системи економічної безпеки підприємництва; орієнтація системи державного регулювання підприємництва на зміцнення його економічної безпеки; стратегічна орієнтація на довгостроковий та раціональний розвиток підприємницького середовища.

3. Державна політика забезпечення економічної безпеки підприємництва повинна реалізовуватися як на макро-, так і на мікрорівні управління. Для забезпечення економічної безпеки держави та добробуту її громадян, захисту конкурентного середовища, реалізації конституційного права кожного громадянина на підприємницьку діяльність, формування сприятливого та передбачуваного правового поля слід на макроекономічному рівні посилити програмно-нормативне регламентування економічної безпеки підприємництва; сприяти підвищенню рівня мотивації органів місцевого самоврядування щодо здійснення заходів зі зміцнення економічної безпеки підприємництва.

4. Основою протидії загрозам, що виникають у зовнішньоторговельній сфері, є підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, їх технічна і технологічна модернізація, розвиток імпортозамінного виробництва, удосконалення інституціональних механізмів регулювання економіки через створення сприятливих умов ведення бізнесу, зниження податкового тиску, стимулювання інвестицій в експорторієнтованих галузях національної економіки, формування інститутів і механізмів, що забезпечують подолання технологічної залежності України від економічно розвинених країн світу.

5. Важливим напрямом реалізації державної політики у сфері економічної безпеки має стати податкова реформа, спрямована на стимулювання процесу капіталізації доходів і господарюючих суб'єктів, і домогосподарств з метою

формування інвестиційних ресурсів та спрямовування їх у пріоритетні галузі вітчизняної економіки. Крім орієнтації на загальне покращення підприємницького клімату внаслідок дерегулювання та зниження фіскального навантаження, необхідно вжити комплекс спеціальних заходів, які стимулюватимуть процеси детінізації. Зокрема: приєднатися до міжнародних принципів BEPS; у процесі здійснення контролю органами ДФС акцентувати увагу на показник рентабельності операційної діяльності суб'єктів господарювання; сформулювати організаційно-методичні засади проведення електронного податкового аудиту для мінімізації ризиків ухилення від сплати податків через взаємодію фіскальних органів із платниками податків за допомогою спеціального інформаційного середовища.

6. При розробці законопроектів щодо захисту прав споживачів фінансових послуг доцільно: посилити вимоги на повну та достовірну інформацію щодо страхових послуг; удосконалити механізм здійснення контролю державними регуляторами за рекламою та іншою інформацією, що розповсюджується страховими компаніями; визначити чітку відповідальність за порушення прав споживачів страхових послуг; посилити захист прав споживачів, страхові послуги яким пропонуються через Інтернет.

7. Україні необхідно завершити формування постійно діючого механізму інституційного громадського та державно-правового регулювання розвитку підприємництва, який повинен базуватися на: ефективній системі державного, нормативно-правового, фінансово-організаційного та інших складових державного управління розвитком підприємництва; повноцінній участі органів державної влади всіх рівнів у процесах забезпечення економічної безпеки підприємництва; достатній інфраструктурі та розгалуженій мережі недержавних інституцій сприяння розвитку і забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. При цьому стратегічні рішення профільних інституцій, які регулюють діяльність реального та фінансового секторів економіки, при залученні інвестиційно-кредитних ресурсів для обслуговування потреб розвитку суспільства потребують координації та чіткого взаємного узгодження.

8. З метою налагодження прозорих земельних відносин та забезпечення можливості їх регулювання для раціонального використання земельних ресурсів в Україні необхідно: вдосконалити облік і контроль за цільовим використанням земель, особливо сільськогосподарського призначення; посилити відповідальність за нецільове використання земель; залучити територіальні громади до інвентаризації, моніторингу і контролю за обігом земель; Держгеокадастру – здійснити перевірку використання особливо цінних земель із притягненням до відповідальності осіб, що порушують правовий статус таких земель; КМУ – невідкладно забезпечити формування порядку розробки проектів землеустрою особливо цінних земель; завершити процес розмежування земель державної та комунальної форми власності з відповідним юридичним оформленням права власності територіальних громад на комунальні землі.

9. На виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» необхідно розпочати процес формування та ведення реєстрів територіальних громад для чіткого обліку членів територіальних громад, розробити методичні рекомендації щодо ведення таких реєстрів. Після цього треба запровадити публічні реєстри комунального майна з відкритим доступом членам територіальних громад до цих реєстрів. Забезпечити оперативне внесення інформації про всі комунальні ресурси і об'єкти власності до таких реєстрів. Запровадити єдиний державний реєстр містобудівної документації. Забезпечити повний облік та публічний доступ членів територіальних громад до містобудівної документації, зокрема генеральних планів, планів зонувань територій, детальних планів територій.

В умовах реформи адміністративно-територіального устрою запровадити уніфіковані, чіткі порядки створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів, медичних, лікувальних, рекреаційних та інших закладів соціальної та гуманітарної інфраструктури. Запобігти необґрунтованій ліквідації таких закладів. Крім цього, розробити та запровадити програми публічно-приватного

партнерства для модернізації соціальної та гуманітарної інфраструктури сільських територій. Запровадити програми нестационарного забезпечення освітніми, медичними, культурними послугами жителів віддалених і депресивних територій.

10. Здійснити перевірку статусу курортних населених пунктів і забезпечити відповідні рішення Кабінету Міністрів України, яким визначити правовий статус, а також особливі правові режими курортних міст. До прийняття такого рішення накласти мораторій на відведення або зміну цільового призначення земель на території курортних населених пунктів.

Ухвалено учасниками конференції

Резолюція
науково-практичного семінару
**«ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ
ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ»**

м. Львів

08 червня 2018 року

Уже не вперше у Львівському державному університеті внутрішніх справ проходив науково-практичний семінар, присвячений проблемам, що виникають у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти життя та здоров'я особи. Предметом обговорення цього річного наукового заходу стали проблеми кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи, що є логічним продовженням традиційних науково-практичних заходів цього спрямування.

Метою науково-практичного семінару стало об'єднання інтелектуальних зусиль науковців, фахівців правоохоронних, судових органів та адвокатів, які працюють у зазначеній сфері, що дозволило сконцентрувати увагу та висвітлити найбільш проблемні питання. Проведення семінару є також особливо важливим у контексті сучасних потреб в ефективному науковому супроводі правоохоронної та правозастосовної діяльності; в тіснішій співпраці між вченими та практиками; у визначенні пріоритетних шляхів вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування.

У роботі заходу взяли участь науковці Львівського державного університету внутрішніх справ, Львівського національного університету імені Івана Франка, а також провідні фахівці Слідчого управління ГУНП у Львівській області; відділу нагляду за додержанням законів при розслідуванні злочинів проти життя Управління нагляду у кримінальному провадженні Прокуратури Львівської області; Личаківського районного суду м. Львова та адвокатури.

Учасники науково-практичного семінару наголошували на необхідності вдосконалення кримінального законодавства та приведення його у відповідність до норм міжнародного права і національного законодавства України.

Окремо учасники семінару відзначали проблеми, пов'язані з процесом доказування та оперативного супроводження зазначеної категорії злочинів.

При цьому було виділено низку проблем, пов'язаних із кваліфікацією злочинів проти життя та здоров'я особи. До таких проблем зокрема належать:

- внесення змін у положення кримінального законодавства без належного наукового обґрунтування (такі зміни порушують системність кримінального закону, створюють надмірне правове регулювання або зайву його казуїстичність, ускладнюють єдність практики застосування норм кримінального закону);

- невідповідність між нормами матеріального та процесуального законодавства, зокрема в частині регламентації кримінальних проступків (це не дає змогу чітко визначати форму досудового розслідування та прийняти рішення про його початок при виявленні інформації про вчинене кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я особи);

- наявність у законодавстві значної кількості так званих оціночних понять (їх довільне трактування не сприяє належному рівню протидії злочинам проти життя та здоров'я особи);

- формалізовані нормотворчі механізми держави (вони нездатні швидко та адекватно реагувати на суспільно значимі зміни у соціально-економічній сфері держави).

Аналіз загальнотеоретичних та конкретно-правових проблем кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи стосувався таких актуальних питань, як:

- проблемні питання додержання законів правоохоронними органами при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи;

- судові помилки при розгляді справ про злочини проти життя та здоров'я особи;

- проблемні аспекти використання положень постанов Пленуму Верховного Суду України при розгляді справ про злочини проти життя та здоров'я особи;

- проблеми кваліфікації привілейованих та кваліфікованих видів умисних вбивств;

- проблеми кримінально-правового регулювання протидії сімейному насильству;

- проблеми множинності злочинів, конкуренції кримінально-правових норм, розмежування складів злочинів проти життя та здоров'я особи;

- надлишок спеціальних норм про кримінальну відповідальність за заподіяння смерті чи спричинення тілесних ушкоджень;

- брак роз'яснень вищих судових інстанцій з питань тлумачення кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, а також актуальних узагальнень відповідної судової практики;

- проблема первинної кваліфікації смерті «неблагополучних осіб», які постійно чи переважно мають тілесні ушкодження;

- проблема із реєстрацією явно неправдивих повідомлень про злочини, що призводить до неефективного використання робочого часу слідчого;

- подекуди неналежна робота судово-медичного експерта на місці події при проведенні огляду трупа, недостатньо оперативне надання ним висновків;

- вимога суду щодо непередбаченого КПК України обов'язкового погодження з прокурором клопотання про проведення судово-медичної експертизи;

- неретельне вивчення слідчими змісту висновку судово-медичного експерта;

- брак співпраці слідчого з адвокатом потерпілого;

- швидка плинність кадрів слідчих підрозділів;

- недостатня кількість навчальних годин при вивченні майбутніми слідчими дисциплін, пов'язаних з кримінально-правовою кваліфікацією;

- безпідставне притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності за фактами неправильної первинної кваліфікації, здійсненої відповідно до відомих на той момент обставин та фактів.

З урахуванням вищезазначеного учасники висловили наступні **зауваження та пропозиції**:

- реформувати Кримінальний кодекс України із виключенням надлишкових спеціальних норм про кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи (особливо в результаті порушення тих чи інших правил), а також за посягання на життя окремих категорій осіб;

- удосконалити ст. 117 КК України «Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини», пов'язавши застосування цієї норми лише із наявністю особливого емоційного стану матері, викликаному пологами (який обмежує її здатність усвідомлювати свої дії чи керувати ними);

- виключити з ч. 2 ст. 115 КК України пункт 10 «поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевією пристрасті неприродним способом»;

- виключити ч. 1 ст. 126 КК України «Побої і мордування», а також аналогічні норми стосовно спеціальних потерпілих;

- активізувати роботу вищих судових інстанцій із узагальнення судової практики та надання роз'яснень щодо застосування положень КК України про злочини проти життя та здоров'я особи;

- створити умови для тіснішої співпраці учасників кримінального провадження: судді, слідчого судді, прокурора, слідчого, оперативного підрозділу, експерта, спеціаліста, потерпілого і його представника;

- проведення тренінгів та навчань слідчих щодо роботи на місці події та первинної кваліфікації діянь, пов'язаних зі смертю чи тілесними ушкодженнями потерпілих;

- збільшення кількості годин для вивчення курсантами навчальної дисципліни «Кримінальне право України» та дисциплін, що вивчають питання кримінально-правової кваліфікації.

Розглянуті на засіданні науково-практичного семінару «Проблеми кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи» питання не є вичерпні, але їх обговорення дозволяє сконцентрувати увагу, висвітлити найбільш актуальні проблеми, пов'язані із протидією злочинам проти життя і здоров'я особи та існуванням прогалин, суперечностей, колізій у кримінальному законодавстві.

Учасники семінару

Резолюція
науково-практичного семінару
**«ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ:
СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ»**

м. Львів

28 вересня 2018 року

За підсумками роботи науково-практичного семінару «Проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів: соціальний і правовий аспекти» учасники засідання вважають за доцільне:

- спільними зусиллями (Національною поліцією спільно з громадськими організаціями та органами державної виконавчої влади) необхідно продовжувати напрацювання інструментів розвитку та підтримки реабілітаційних центрів на зразок «12 кроків», «Центр здоров'я молоді», «Вихід Є» тощо;

- розроблювані програми профілактики наркоманії повинні ґрунтуватися на принципі комплексності підходів, де перевагу повинні мати соціальні програми та заходи, оскільки основними функціями Національної поліції на даний час є налагодження та підтримка партнерських відносин з населенням, проведення антинаркоманійної пропаганди;

- з метою забезпечення профілактичного напрямку цієї діяльності кваліфікованими працівниками продовжити роботу щодо створення та запровадження нових форм співпраці вищих навчальних закладів з громадськими організаціями, органами державної виконавчої влади (наприклад, Національна гаряча лінія) через удосконалення системи проходження практик і стажувань, а також залучення практичних фахівців до навчального процесу;

- вважати ранню (первинну) профілактику єдиним дієвим способом протидії наркоманії серед дітей. Зокрема, активною формою первинної профілактики мають стати освітні програми для учнів 8–11 класів загальноосвітніх середніх навчальних закладів. Така освітня програма застосовується як формуючий навчальний експеримент, під час якого діти засвоюють інформацію про шкідливість вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, відповідно,

внаслідок фактів їх збуту, попереднього виробництва, зберігання, перевезення, пересилання тощо. Таким чином у процесі навчання формуються знання про незаконність вище зазначених дій з наркотичними засобам, психотропними речовинами, їх аналогами. До реалізації даної програми слід залучати лікарів-наркологів, психологів, соціальних працівників, співробітників Національної поліції, зокрема курсантів закладів із специфічними умовами навчання (інтерактивне навчання, тренінги);

– при підготовці фахівців для підрозділів протидії наркозлочинності Національної поліції України до блоку дисциплін професійно-практичного спрямування слід включити навчальну дисципліну «Судові експертизи речовин і матеріалів», де основний наголос зробити на наркотичних засобах, психотропних речовинах і прекурсорах. Це дасть можливість, окрім ознайомлення з методикою дослідження при виконанні експертиз, набути знання про способи виробництва та виготовлення наркотичних засобів, необхідні для цього обладнання та ресурси, хімічні реактиви тощо. Дана інформація є необхідна для виявлення та розкриття наркозлочинів.

Учасники семінару

Резолюція
науково-практичного семінару
**«РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

м. Львів

05 жовтня 2018 року

За підсумками роботи науково-практичного семінару «Роль Національної поліції України в соціально-економічних відносинах: теорія та практика» учасники засідання вважають за доцільне:

- визначити провідну роль Національної поліції як суб'єкта формування безпечного середовища для життєдіяльності населення в Україні, зокрема щодо забезпечення економічної безпеки особистості, захисту життєвих інтересів, участі поліції у функціонуванні системи соціального розвитку і соціальної захищеності людей;

- продовжувати реалізацію стратегії community policing для налагодження партнерських відносин між Національною поліцією, громадою та місцевою владою з питань забезпечення публічної безпеки та порядку, а також з метою протидії правопорушенням у сфері економіки. Оскільки кожна особа повинна усвідомлювати відповідальність за власну (у тому числі економічну) безпеку, поліція у своїй діяльності в цій сфері повинна враховувати конкретні потреби громадян;

- розробити спільні проекти та програми за участю органів місцевого самоврядування, органів державного управління та поліції з питань профілактики правопорушень та інших форм девіантної поведінки серед найбільш вразливих верств населення;

- на основі взаємодії поліції з органами публічної адміністрації підрозділам зв'язків з громадськістю Національної поліції розробити і постійно коригувати професійно-психологічну модель особистості поліцейського. Така модель повинна враховувати вимоги чинного законодавства, психологічні закономірності поведінки правоохоронців, а також громадську думку про результати діяльності поліції;

– забезпечити моніторинг якості професійної підготовки поліцейських, що є дієвим механізмом впливу громадянського суспільства на роботу правоохоронної системи в Україні, запорукою ефективності діяльності Національної поліції. Внутрішні та зовнішні механізми контролю повинні враховувати психологічну готовність поліцейського до ефективної комунікації та його стресостійкість, надавати реальні можливості для розвитку та самовдосконалення, стимулювати до якісного виконання професійних функцій.

Учасники семінару

Резолюція

Міжнародної науково-практичної конференції «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ»

м. Львів

09 листопада 2018 року

Інтеграцію України до Європейського Союзу проголошено пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу держави. Попри певні успіхи, Україна ще не досягла європейських стандартів; наразі проводиться низка реформ, зокрема у сфері діяльності правоохоронних органів.

Учасники Міжнародної науково-практичної конференції, обговоривши про-блеми протидії злочинності в сучасних умовах, вважають за доцільне наголосити на окремих аспектах, які стосуються здебільшого України.

Перше. Досі не визначені стратегічні аспекти системності реформування правоохоронних органів на засадах комплексного підходу управлінської діяльності. У цьому контексті важливим є поглиблення партнерської взаємодії правоохоронних структур, зокрема поліції, та громадськості. Своєрідною формою такої співпраці може стати проведення «громадських консультацій», що сприятиме ліпшому інформуванню суспільства щодо пріоритетів поліцейської діяльності й актуальних проблем у правоохоронній сфері, а також отриманню інформації про оцінювання цієї ситуації з боку громадськості.

Друге. Сучасні злочинні тенденції в Україні характеризуються латентністю на стадіях готування злочину, застосуванням специфічних знань та обладнання зловмисниками, швидкоплинністю реалізації злочинного наміру, організованістю вчинення злочину, значною прибутковістю порівняно з витратами на його підготовку. Повна й об'єктивна характеристика конкретних напрямів протиправної діяльності з урахуванням міжнародного досвіду боротьби зі злочинністю дасть змогу зрозуміти тенденції розвитку і поширення злочинності на території України. Правоохоронними органами європейських країн, США напрацьований правовий і технологічний інструментарій, який необхідно активно запозичувати та адаптувати до українських реалій.

Третє. Ріст злочинності в країні відбувається не лише через недоліки проведення державних реформ, а й неналежне правове забезпечення правоохоронної діяльності. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», необхідно докорінно опрацювати низку нормативних актів, що регулюють професійну діяльність працівників поліції.

Потребує вдосконалення також нормативне врегулювання внутрішньовідомчої взаємодії між різними органами та службами. Це стосується, наприклад, патрульної поліції, діяльність якої фактично зводиться до затримання та доставлення правопорушника до відділу поліції; слідчих підрозділів, які виконують вказівки процесуального керівника (прокурора); оперуповноважених карного розшуку й інших підрозділів поліції, які майже стали помічниками слідчого.

Недосконалими є норми українського законодавства, що визначають порядок реєстрації та розслідування кримінальних проваджень: вони перенавантажують слідчого кількістю кримінальних проваджень і ускладнюють його роботу через інститут процесуального керівництва прокуратури. Тож доцільно виділити окремий вид правопорушень – кримінальні проступки, провадження за якими уповноважити здійснювати дільничних офіцерів поліції, оперуповноважених та інші підрозділи поліції. За слідчими ж підрозділами варто залишити розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Водночас потрібно збільшити час для прийняття рішення щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку кримінального провадження за заявою чи повідомленням про вчинене правопорушення до семи днів. За такої умови доречно створити окремий підрозділ, який би здійснював початкову перевірку наявності складу кримінального правопорушення чи іншої події та передавав матеріали залежно від тяжкості правопорушення або у слідчий підрозділ (якщо є ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину), або в інший підрозділ, який уповноважений здійснювати розслідування кримінальних проступків.

Необхідно визначити правовий статус окремих підрозділів поліції, зокрема поліції превентивної діяльності: внести відповідні зміни до ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» в частині уточнення структури поліції та визна-

чення структури поліції превентивної діяльності; закріпити у відповідних документах функції, права та обов'язки працівників поліції превентивної діяльності; розробити положення про відповідні служби, які входять до складу поліції превентивної діяльності.

Є потреба створити авторський колектив із розробки концептуально нового Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», який би врегульовував суспільні відносини у цій сфері відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Зокрема, у чинному Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» не визначено зміст поняття «оперативно-розшукові заходи», хоча саме словосполучення вживається у тексті доволі часто. До того ж, відомчі нормативні документи уповноважують оперативні підрозділи застосовувати оперативний пошук як одну з форм оперативно-розшукової діяльності, проте законом вона не передбачена.

Четверте. Подальшого вирішення на законодавчому, організаційному, на-вчально-методичному та матеріально-технічному рівнях потребують проблеми підготовки майбутніх поліцейських, зокрема фахівців для оперативних підрозділів Національної поліції. Тому необхідно під час занять нарівні з професійними навиками формувати у здобувачів вищої освіти моральні та психічно-вольові якості, усвідомлення обов'язковості дотримання норм закону, а також використовувати тренінгові технології, зокрема мотиваційні тренінгові програми, що є сучасною формою підвищення професійної компетентності, стимулювання освітньої діяльності здобувача вищої освіти.

З метою поліпшення психологічної готовності оперативних працівників до безпосередньої протидії злочинцям, зокрема при впровадженні в злочинне середовище та проведенні в ньому оперативної роботи, необхідно ввести в освітній процес закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання психотренінгові комплекси, які передбачають проведення занять із формування комунікативних і організаторських здібностей, оптимізації процесу адаптації, саморегуляції, психоемоційного відновлення і здорового способу життя.

Учасники конференції

Резолюція
«круглого столу»
«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
НЕКОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПОЛІЦІЄЮ
І НАСЕЛЕННЯМ В СОЦІУМІ»

м. Львів

22 листопада 2018 року

Сконцентрованість уваги суспільства України на діяльності поліції спричинила потребу продовження ґрунтовних реформ у відносинах суспільства і правоохоронних структур. Це викликає потребу формування стереотипу на якісно вищому рівні. Це передбачається нормами вимог Закону України від 2 липня 2015 р. «Про національну поліцію» № 580-VIII від 02.07.2015 (ст. 11. Взаємодія з населенням на засадах партнерства), де «одним із головних критеріїв оцінювання діяльності підрозділів поліції є рівень довіри громадян до представників правоохоронних органів».

Проблеми у результативній взаємодії поліції з населенням не можуть залишатися поза увагою юристів-дослідників, соціологів, науковців у сфері психології управління. Окрім цього, психологів у сфері професійної діяльності, окрім психології виконання обов'язків в підсистемі «правоохоронець – громадянин», все більше й більше цікавить механізм формування стереотипів оцінки поліції, психологічні чинники формування довіри, громадської думки, іміджу, а також функціонування каналів впливу інформаційної системи на психіку індивіда.

У круглому столі взяли участь науковці-юристи, психологи і соціологи, представники практичних підрозділів зі служб з охорони громадського порядку, пенітенціарної служби, патрульної поліції м. Львова, які розглянули питання за наступними напрямками:

- 1) теоретико-прикладні основи дослідження неконфліктної взаємодії;
- 2) соціально-психологічні чинники формування неконфліктної взаємодії населення та працівників Національної поліції України у соціальному середовищі;
- 3) міждисциплінарні аспекти взаємодії у соціальному середовищі;

4) практичні технології формування комунікативного потенціалу працівників Національної поліції України.

Учасники зробили висновок про те, що система органів внутрішніх справ потребує подальшої трансформації та модернізації у сфері встановлення й підтримки конструктивних стосунків поліції з населенням. Від цього аспекту вкрай залежить не лише ефективність боротьби зі злочинністю, а й її ефективність діяльності щодо превентивності негативних явищ у суспільстві.

З огляду на це, необхідно передбачити:

1. Підвищення ефективності реформування кадрової роботи у Національній поліції шляхом створення потужної системи стимулів дотримання законності та правопорядку у суспільстві та підрозділах поліції.

2. Практичні найбільш ефективні заходи з розвитку комунікативної компетентності працівників Національної поліції з посиленою концентрацією на тих підрозділах та службах, що повсякденно вступають у комунікацію з населенням регіону.

3. Налагодження інформаційної роботи регіонального рівня щодо пропаганди професійної діяльності підрозділів та окремих працівників поліції. При цьому необхідно враховувати результати проведеної науково-дослідної роботи щодо ролі соціально-психологічних чинників у формуванні громадської думки, виявлення стереотипів і рівня поінформованості населення про роботу поліції, механізмів формування довіри до неї.

4. Цілеспрямовано використовувати піар-технології, прийоми психологічного впливу в подачі інформації про діяльність поліції в засобах масової інформації та у міжособистісних комунікаційних актах з населенням регіону.

5. Налагодження тісної співпраці з місцевими громадами з метою налагодження конструктивного спілкування населення з охоронцями правопорядку.

6. Використання практичних технологій формування здатності персоналу до конструктивної взаємодії з населенням.

7. Вдосконалення системи іміджмейкінгу в системі правоохоронної діяльності.

Учасники «круглого столу»

Рекомендації
регіонального «круглого столу»
**«СПІВПРАЦЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ
СПРАВ ІЗ ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ
У РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ»**

м. Львів

03 грудня 2018 року

Відомо, що розвинене, активне і впливове громадянське суспільство є важливим елементом кожної демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці та реалізації ефективної державної політики у різних сферах, зокрема й протидії корупції.

Такі заходи дають змогу об'єднати інтелектуальні зусилля науковців і фахівців правоохоронних органів, які провадять діяльність із протидії корупції та, зосередитись і висвітлювати найскладніші проблемні питання, пов'язані із правозастосовною діяльністю, насамперед стосовно подолання прогалин в антикорупційному законодавстві. Залучення до вирішення найактуальніших питань у сфері протидії корупції не лише юристів-теоретиків та практиків, а й представників інституцій громадянського суспільства дає можливість визначити конкретні пропозиції на перспективу.

Проведення такого круглого столу є важливим також з огляду на сучасні потреби в ефективному науковому супроводженні правоохоронної та правозастосовної діяльності, у визначенні пріоритетних шляхів узгодження антикорупційного законодавства України з міжнародними стандартами. Адже це характерна ознака розвитку сучасної цивілізованої правової держави.

Загалом учасники заходу виокремили низку проблем, пов'язаних із діяльністю правоохоронних органів, передусім підрозділів МВС України, щодо реалізації антикорупційної політики України у взаємодії з громадянським суспільством.

До таких проблем, зокрема, належать:

- об'єктивні суперечності між відносною сталістю антикорупційного законодавства та швидкою зміною суспільних відносин у державі;
- наявність в антикорупційному законодавстві значної кількості так званих оціночних понять, довільне трактування яких не сприяє забезпеченню належного рівня протидії цьому явищу;
- внесення значної кількості змін у кримінальне й адміністративне законодавство, що створює зайву його казуїстичність;
- високий рівень корумпованості судових і правоохоронних органів нашої держави тощо.

3 огляду на зазначене, учасники «круглого столу» висловили низку рекомендацій, зокрема:

Запропонувати Національному агентству з питань запобігання корупції в установленому порядку ініціювати такі зміни до законодавства:

1. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції віднесено органи прокуратури, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції. Водночас перелік суб'єктів, посадові особи яких уповноважені на складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, визначено у ст. 255 КУпАП. Однак унаслідок внесення численних змін до антикорупційного законодавства правом складати протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, досі наділені органи, що нині вже не належать до системи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (органи Служби безпеки України). Тому ст. 255 КУпАП потрібно узгодити з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції».

2. Для усунення проблем, які виникають під час відмежування злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України, стосовно умисного неподання суб'єктом декларування декларації від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-6 КУпАП (несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), пропонується така редакція

ст. 366-1 КК України: *Подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації протягом місяця з дня завершення строку для подачі декларації, визначеного для відповідної категорії суб'єктів декларування.*

3. Доцільно відмовитися від використання у ст.ст. 365-2 та 368-4 КК України поняття «особа, яка надає публічні послуги», оскільки воно є надто абстрактним. Натомість визначити у диспозиції вичерпний перелік осіб, які можуть бути суб'єктами цих злочинів.

4. Доречно внести зміни у примітку до ст. 364 КК України стосовно визначення істотної шкоди та тяжких наслідків. Зокрема, передбачити можливість визначення істотної шкоди та тяжких наслідків у ст.ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України у матеріальному й нематеріальному вираженні.

5. Для відмежування кримінально караного діяння від некримінально караного потрібно визначити у ст.ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України мінімальний розмір неправомірної вигоди, яку винна особа пропонує чи обіцяє надати, або яку особа (суб'єкт того чи іншого злочину) погодилася прийняти чи одержала.

Запропонувати Міністерству внутрішніх справ:

1. Продовжити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед посадових осіб закладів, установ та підприємств, що належать до сфери управління МВС, щодо «інституту викривачів» і гарантій захисту їх прав у випадку повідомлення ними про факти порушення антикорупційного законодавства.

2. Продовжити проведення науково-практичних заходів, зорієнтованих на обговорення проблематики протидії та запобігання корупції, налагодження ефективної співпраці правоохоронних і правозахисних структур із громадянським суспільством щодо реалізації антикорупційної політики держави. При цьому МВС має бути єдиним координатором щорічного та перспективного планування таких заходів за ініціати-ви закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, щоби узгодити тематику та час проведення, усунути дублювання й забезпечити конструктивний діалог.

Учасники «круглого столу»

Резолюція
регіональної науково-практичної конференції
«ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ»

м. Львів

14 грудня 2018 року

За результатами проведення регіональної науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні», доповідей учасників та виділення ними дискусійних аспектів визначено:

1) у сфері конституційно-адміністративного регулювання, що реалізація Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, реформування місцевого самоврядування, публічного управління, бюджетної системи вимагає:

- звернути увагу на необхідність підготовки юристів зі знанням іноземних мов для поглибленого вивчення правових проблем країн-членів Європейського Союзу та впровадження позитивного досвіду в удосконалення національного законодавства за напрямками реформування місцевого самоврядування, публічного управління, бюджетної системи;

- організувати роботу з вивчення можливості встановлення контактів з вищими навчальними закладами держав-членів Європейського Союзу за тематикою порівняльно-правових досліджень у галузі адміністративного та інформаційного права, оформлення з ними договірних відносин;

- спланувати проведення спільних заходів порівняльно-правового характеру з провідними навчальними та науковими організаціями МВС України у контексті досліджень механізму адміністративно-правового регулювання у сфері публічного управління, митній та податковій сферах.

- звернути увагу на необхідність вивчення тенденцій зміни порушень митних та податкових правил та практики протидії їй в Україні та країнах-членах Європейського Союзу;

- забезпечити наукову обґрунтованість пропозицій щодо прийняття рішень про внесення змін до чинного

адміністративного, митного, податкового законодавства, в тому числі з позицій порівняльного правознавства;

- обґрунтувати виділення пріоритетних напрямів у боротьбі з адміністративними правопорушеннями у сфері безпеки дорожнього руху, що мають найбільшу суспільну небезпеку;

2) *у сфері господарсько-правового регулювання*, що світовий досвід формування ринкових відносин, ринкового механізму в цілому є довготривалим процесом, протягом якого постійно відбуваються зміни в усіх сферах соціально-економічного життя суспільства. Ринок в цілому може успішно функціонувати лише у цілісній системі економічних та юридичних норм, за певного стану суспільної свідомості, моралі, рівня загальної правової та політичної культури. Без цих передумов цивілізаційний ринок не може існувати. Основне завдання Української держави полягає у створенні умов для повноцінного функціонування і поступального розвитку сучасних ринкових відносин, оптимального конкурентного середовища підприємницької діяльності. Залучення інвестицій в економіку України можливе за умови спрощення ведення бізнесу, удосконалення процедур банкрутства та створення законодавчих норм щодо захисту суб'єктів господарювання. Нині в Україні триває процес удосконалення нормативної бази та прийняття законів, які сприяли б формуванню ринкового середовища.

З огляду на наведене, доцільно рекомендувати:

- визнати, що перехід до соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні можливий лише на основі використання реальних причинно-наслідкових зв'язків у соціально-економічному житті суспільства, економічних інтересів усіх суб'єктів господарської діяльності, ефективної взаємодії національного ринку з міжнародним. Для цього необхідне обрання такої форми вдосконалення змісту та форми господарського законодавства, яка була б найбільш придатною для ефективного процесу адаптації господарського законодавства до світових та європейських стандартів;

- висловлюючи сподівання, що удосконалення процедур банкрутства в Україні за допомогою прийняття Кодексу України з процедур банкрутства сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості держави та спрощенню процедур із ведення бізнесу, визнано необхідними для забезпечення істот-

ного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні проводити подальші науково-прикладні розробки прогресивних методів і форм регулювання, реалізації і реформування цих процесів;

- активізувати інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення з метою поліпшення поінформованості громадян про спрощення доступу до процедур банкрутства, збільшення можливостей для санації та створення ефективних механізмів позасудового врегулювання, об'єднання мирової угоди та санації в єдину процедуру, покращення умов участі у процедурах банкрутства кредиторів та підвищення рівня захищеності їхніх прав, значне скорочення строків розгляду справ.

3) *у сфері цивільно-правового регулювання*, що керуючись ціннісними ідеями розвитку правничої науки, усвідомлюючи високу роль закону як інструментарію при побудові правової держави, необхідно здійснювати послідовні дослідження проблем:

- приватних і публічних інтересів як критерію визначення предмету галузей приватного права;
- медіації, в тому числі досвіду її правового регулювання у зарубіжних країнах;
- корпоративного права та інших питань діяльності юридичних осіб в Україні незалежно від організаційно-правової форми;
- механізму примусового виконання рішень юрисдикційних органів;
- понятійного апарату окремих видів договорів, зокрема договорів постачання товарів через приєднані мережі;
- особливостей деліктної відповідальності;
- питань захисту прав споживачів в Україні та Європейському Союзі;
- проблем гендерної рівності у сімейному праві;
- питань поділу майна подружжя;
- проблем цивільного процесу в контексті здійснюваної судової реформи та інших актуальних питань правового регулювання приватних відносин.

4) *у сфері кримінально-правового регулювання*, що наука кримінального права повинна йти на крок попереду до законодавчих змін. Лише тоді можна сподіватися на послідовність,

обґрунтованість, соціальну виваженість таких. Майбутні доктринальні дослідження видається можливим окреслити такими основними векторами, спрямованими на покращення якості кримінально-правового регулювання:

- оцінка існуючого потенціалу кримінально-правових заборон, можливість виділення спеціальних норм лише при наявності для цього соціально вагомих передумов;

- виваженість диференціації кримінальної відповідальності;

- лаконічність, компактність викладу нормативних приписів;

- недопущення випадків, коли в одній статті об'єднують різні прості склади злочинів, а не кваліфіковані;

- збалансування санкцій кримінально-правових норм з урахуванням системних зв'язків між ними;

- уникнення необґрунтованих змін кримінального закону, які є вираженням безапеляційного виконання міжнародних зобов'язань, без урахування існуючої системи.

Загалом, реалізація таких підходів дасть можливість протидіяти руйнації системи правового регулювання суспільних відносин в Україні.

Резолюція
науково-практичної конференції
«ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ПРАВООХОРОННИМИ СТРУКТУРАМИ
УКРАЇНИ ТА ВНЗ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ
УМОВАМИ НАВЧАННЯ»

м. Львів

21 грудня 2018 року

Сьогодні створення високопродуктивних поліцейських сил потребує розробки моделі, яка дозволить їм забезпечувати більшу ефективність поліцейської діяльності, підвищення довіри суспільства до поліції. Стратегія повинна визначати сукупність загальних інформаційних принципів та включати в себе політику, структуру та рекомендації для підтримки прийняття принципових рішень в усій організації.

Як зазначається в Доктрині інформаційної безпеки України, що введена в дію Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017, в умовах гібридної війни проти України інформаційна сфера стала ключовою ареною протистояння з використанням інформаційного впливу на свідомість громадян з метою розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганди агресивної війни, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом та навіть порушення суверенітету і територіальної цілісності України. У цьому зв'язку конференція відзначає, що особливо актуальним стає розвиток та ефективне функціонування підрозділів кіберполіції на регіональному, державному та міжнародному рівнях на основі впровадження нових програмно-апаратних засобів і методів виявлення та блокування злочинних намірів у кіберпросторі.

Вся діяльність поліції повинна бути підкріплена надійним управлінням інформаційними ресурсами для забезпечення ефективного їх використання. Проте, поліція стикається з цілим рядом проблем, пов'язаних зі створенням, збором, зберіганням, пересиланням, оцінюванням, обміном та використанням даних. Якщо прийняте неправильне рішення, то

це може стати викликом який буде гальмувати об'єднану співпрацю та доступ до даних. В іншому випадку поліція може запобігти некоректному доступу до інформації, якою вона володіє і покращити ефективність та продуктивність своєї роботи.

Для підвищення ефективності діяльності поліції органи та підрозділи повинні мати можливість отримати своєчасний доступ до коректної інформації. Для цього кожен поліцейський повинен вміти віддалено отримувати доступ до інформаційних систем поліції і ефективно отримувати інформацію в розподілених середовищах.

Для забезпечення відповідності законодавству і регулятивним зобов'язанням зі збереження якості даних та запобіганню порушень, підрозділи поліції потребують ефективного менеджменту корпоративної безпеки. Ефективна організація безпеки побудована на активному управлінні ризиками безпеки, ефективній ідентифікації та визначенні пріоритетності загроз і інформаційної вразливості.

Ознайомившись із матеріалами конференції, заслухавши та обговоривши доповіді, учасники конференції також висловлюють думку, що однією із вагомих проблем є певна невідповідність існуючої системи підготовки фахівців із потребами практичних підрозділів Національної поліції. Ця проблема поглиблюється недостатнім забезпеченням освітнього процесу ЗВО системи МВС програмно-технічними комплексами (або хоча б їх демоверсіями), що використовуються у практичній діяльності поліцейських підрозділів. Очевидною є не завжди достатня співпраця у цьому напрямку між ЗВО та практичними підрозділами Національної поліції.

З огляду на потребу подальшого розвитку системи інформаційно-управлінського забезпечення Національної поліції України, **конференція пропонує такі рішення і рекомендації:**

1. Визнати, що покращення в інформаційному менеджменті приведе до покращення у всій сфері надання доступу до відповідної якісної інформації, яка забезпечує прийняття правильних рішень.

2. Продовжити впровадження нових програмно-технічних комплексів, аналітичних систем підтримки прийняття рішень, спеціалізованих інформаційно-пошукових систем

з урахуванням потреб підрозділів системи МВС України та узагальнення набутого досвіду використання інформаційно-комунікаційних технологій під час виконання завдань у зоні проведення ООС.

3. З метою наближення освітнього процесу ЗВО зі специфічними умовами навчання до практичних потреб продовжити впровадження навчальних дисциплін, що базуються на сучасних досягненнях у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення та використовуються підрозділами Національної поліції.

4. Підвищувати ефективність функціонування підрозділів кіберполіції шляхом впровадження найновіших програмно-технічних засобів та підняття фахового рівня співробітників.

Учасники конференції стверджують, що інформація повинна бути в центрі уваги сучасної поліції, тому поліція може покладатися на ефективні управління інформаційними ресурсами. Як результат, підсилення інформації управління є критичним елементом у підвищенні ефективності діяльності поліції.

Ухвалено учасниками конференції

Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції

Опубліковано в авторській редакції

Макетування Г. Я. Шушняк

Друк І. М. Хоминець

Підписано до друку 17.07.2019

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 6,05.

Тираж 100 прим. Зам № 75-19.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.